

Tredje Afdeling

Stiftelsens Historie fra dens første Indretning indtil Skolens Nedlæggelse- 1567 – 1729

Bestyrelsen.

Ligesom ved Staternes Historie Regentens Character og Levnet stedse bliver en Hovedgjenstand for Undersøgelsen, da man som oftest retteligen heri søger Kilden til Statens Vee og Vel, saa bliver det ogsaa ved vor Skoles Historie bestandig et vigtigt Spørgsmaal: hvo var til enhver Tid Forstanderen? Af Forstanderens Vink afhænger her Alt: Stiftelsens Indkomster forøges eller formindskes, anvendes hensigtsmæssigen eller bortødsles, alt efter hans Virksomhed eller Søvnagtighed, fornuftige eller ufornuftige Adfærd ved deres Bestyrelse; duelig Lærere fremsøges og deres Flid opmuntres, eller Dorskhedsaand udbreder sig og indsnigende Uordener trives, alt efter Forstanderens Nidkiærhed eller Ligegyldighed for den Vel, efter hans større eller mindre Lyst til Orden. Igiennem Stiftelsens hele Historie ville vi næsten overalt, hvor vi ere (88) forsynede med tilstrækkelige Data til at anstille Sammenligning imellem Bestyrerne og Stiftelsens Forfatning, finde dette stadfæstet. Hvad Historien melder om Bestyrernes Bestræbelser for den til deres Forsorg overdragne Stiftelse, ville vi nu anføre; men hvor Historien tier – stundum maaskee blot, fordi den intet havde at sige – troe vi dog, ei at burde undlade i det mindste at anføre Bestyrerens Navn.

Ved Frue B. Gøyes Nedlæggelse af Forstanderskabet udnævnedes strax af Rigsraadet til Forstander, efter hendes eget Forlangende, hendes afdøde Mands ældre Broder Byrge Trolle, Ridder, Rigens Raad og Herre til Lilløe, dog saaledes, at hun selv, saalænge hun levede, skulde (som forhen meldt) vedblive at have det øverste Tilsyn med Skolen. At den for Skolens og Godsets Bestyrelse lagte Plan er bleven overholdt, og Stiftelsens sande Vel søgt og fremmet under Byrge Trolles Forstanderskab – og saalænge Frue B. Gøye levede – er ikke at tvivle om: Byrge Trolles inderlige Hengivenhed for sin afdøde Broder, og hans egen retskafne Tænkemaade, kunde umulig tillade ham at vise Lunkenhed mod sin Broders Stiftelse; og selv havde han jo desuden været Deeltager, og vel ikke uvirksom Deeltager, i at forfatte den Plan, han nu skulde sætte i Udøvelse. Men vor Overbeviisning om Skolens hensigtsmæssige Bestyrelse i de første Aar efter dens Oprettelse behøve vi at grunde sig paa blotte Formodninger; en Mand, som baade matte kiende, som kunde bedømme dens Forfatning paa den Tid, her herom efterladt os sit Vidnesbyrd; oftnævnte Professor Niels Hemmingsøn, der, som summus Theologus ved Universitetet, skulde efter Ordinant- (89) sens (d. e. efter hans egen) Forskrift aarligen undersøge Skolens Tilstand, skriver i sin Ligprædiken over Stifteren; ”Allerede ere her udi disse forgangne 8 Aar mange fine Personer opdragede; og endnu findes mange tilstede, som mærkeligenere i deres Ungdoms Lærdom forfremmede, hvorfor jeg og forhaaber, at salig Hr. Herluff Trilles og Frue Birgittes Arvinger, Slægt og Byrd, skulle vel handthæve, fremme og forbedre samme frie Sole til det bedste”. Kun i fire Aar blev det Byrge Trolles Lod at kunne fremme Stiftelsens Vel; han døde endnu før Stifterinden n), og beviste sin Kiærlighed til Skolen ved i sit Testamente at skienke den en Gave af eet tusinde Rigsdaler.

Efter ham beskikkedes til Forstander, ligeledes efter Stifterindens Begiering, Rigens Raad Hr. Oluf Mauritzen Krogenos til Bollerup, en Søstersøn af Frue Trolle. Ogsaa hans Forstanderskabstid blev kun kort: efterat have bestyret Skolen omtrent i halvandet Aar, døde han, i Begyndelsen af Aaret 1573; dog skulde saavel han som den ædle Stifterinden opleve den krænkende Sorg at see et Uveir trække op over den bye Stiftelse, hvilket siden under hans Eftermand saaledes trak sammen, at det truede med, ja næsten syntes at bebude den Undergang. (90)

- k) Han døde d. 28 Julii 1571 i en Alder af 70 Aar, og blev, efter eget Forlangende, begravet hos sin Broder i Herlufsholms Kirke, hvor hans Gravsteen endnu findes. Hans Levnet findes i N. Hemmingsøns Ligprædiken over ham, hvor hans Kiærlighed til sin Broder, hans Mildhed og Godgiørenhed, især mod sine uformuende Bønder, og hans andre Dyder meget roses.

Allerede ved Skolens Oprettelse havde adskillige af Stifternes Familie tydelig yttret deres Misfornøielse over, at de maatte opgive Haabet om en saa betydelig Arvepart, og at man, som de sagde, ”havde faaet Peblinge saadant Gods at løbe ed.” Der findes mange”, siger Prof. Hemmingsøn allerede i sin Ligtale over Herl. Trolle, som man ofte hører, hvilke mene, at det ikke var vel gjort af Hr. Herloff, at han skulde koste saa meget paa en Skole, og deriblandt hvad ugudeligt Tale de kan paafinde. Men hvad kan man svare med Rette? Havde salig Hr. Herloff og Frue Birgitte solgt samme deres Gods, omkommet det med Pral, Panker, Drik, Dobbelt og udi andre utilbørlige Maader, hvad vilde man have sagt andet end, hver Mand maa gjøre af sit hvad han vil! Man haver Recessen med sig! Ingen kan forbyde, at man maa jo efter sin Villie bruge det hannem tilhører. Men nu kunne de ikke være tilfreds, men knurre herimod og mene, det ikke var ret gjort at faae Peblinge saadant Gods at løbe med. Hvad er det andet at sige, end saa, havde salig Hr. Herloff og Frue Birith offret deres Gods til Dievelen i Helvede, da havde det været vel gjort; men at de have offret det til Guds Ære, han christelige Kirkes Opbygning og Rigens Bedste, kan ikke lides. Men det vil jeg derhos have sagt, at den almægtigste Gud skal ikke holde dennem tilgode, som ville denne Hr. Herloffs og Frue Birith Gøyes Skole omstøde og ødelægge, men skal dennem vel hiemsøge paa sin Tid, at deres onde Forsæt skal komme dem lidet til fromme.” Tvende af disse Misfornøiede, Hr. Christoffer Gøye til Gundersløvholm og Hr. Jørgen Marsvin (gift med Fruer Trolles Søster- (91) datter) gik tilsidst endog saa vidt, at de endnu i Frue Trolles levende Live gjorde Forsøg paa at kuldaste hendes Stiftelse.

For ganske at sikkre Stiftelsen mod alle dens Modstanderes Angreb havde Forstanderen Oluf Mauritzen forlangt Kongelige Laas paa Fundatsen o); og ved denne Leilighed fremstod benævnte tvende Mænd, og nedlagde for Retten den Paastand, at Fundatsen, saavidt Frue B. Gøyes Andeel deri angik, skulde erklæres ugyldig; thi hun som Enke, sagde de, var ifølge Lovene uberettiget til at afhænde sit Gods unde sine Frænders Villie og Samtykke.

Sagen gik til Proces; og efter ovenmeldte Forstanders Død maatte hans Eftermand Albert Oxe, Herre til Nielstrup og Lehnsmand over Aalholms Amt (en Søstersøn af Stifterinden, og Broder til den bekiendte Peder Oxe), fortsætte Processen. I Sagen mellem Christoffer Gøye og Skolen blev afsagt Dom d. 254 Febr. (92)

- l) Laasebrev var den endelige Dom, hvorved en ny Besidder af en Eiendom sikkedes for, at Nogen for Fremtiden kunde paatale hans Eiendomsret, og hvorved (som Laasebrevet altid udtrykte sig) den omhandlede Sag ”sattes evindlig Tielse paa”. Før et saadant Laasebrev kunde udstedes, maatte der først hos Rigens Cantsler erhverves fire Dombreve (det ene

sex Uger efter det andet), hvorved den Ansøgende tildømtes uhindret Besiddelse af sin Eiendom, ”saafremt Ingen meldte sig med bedre Beviisning”; og derefter blev der udstedt en almindelig Stevning paa eet Aar og sex Uger, inden hvilken Tid de måtte melde sig, som troede sig berettigede til at gjøre Indsigelser mod den ansøgte Laas.

1573 ved Tinget i Ringsted, hvorved Skolen aldeles blev frifunden for bemeldte Chr. Gøyes Tiltale. Men Sagen med Marsvin, som senere var begyndt, overdrog Albert Oxe til Skolens daværende fortiente Rector, Magister Hans Michelsen. Sagen indstevnedes først for Tinget i Nestved, hvor Rectoren ved at fremlægge Frue Trolles Skiødesbrev, ved hvilket hun frasiger sig sin Eiendomsret til Herlufsholm, tillige viste, at dette var udsteder med hendes Frænders Samtykke, og at endog Jørgen Marsvins Kones Moder havde som Enke ved sin Underskrift samtykket i Frue Trolles Fundats, og selv fraskrevet sig sin Eiendomsret til Herlufsholm, tillige viste, at dette var udstedet med hendes Frænders Samtykke, og at endog Jørgen Marsvins Kones Moder havde som Enke ved sin Underskrift samtykket i Frue Trolles Fundats, og selv fraskrevet sig og sine Arvinger den Ret, hun ellers kunde havt til Arv efter Stifterinden; og paa Grund heraf faldt Dommen, at Jørgen Marsvin ei paa sin Kones Vegne kunde blive Frue Trolles Arving, og følgelig ei heller være berettiget til at hindre Fundatsens Confirmation (Laas). Denne Dom blev afsagt d. 25 Junii 1574, og altsaa endnu før Frue Trolles Død. Men ved Marsvins Svigermoders Underskrift var den Formalitet forsømt, at hendes Værge, eftersom hun var Enke, burde underskrevet med hende. Ved Tinget i Nestved havde vel Marsvin beraabt sig paa denne Omstændighed: men da den har ikke havde bevirket det forønskede Udfald af Sagen, indstevnede han denne for Skaane-Landsting, hvor da kiendtes for Ret: at Fundatsen, saavidt Frue B. Gøyes Gods angik, var gjort imod Loven (og for saavidt kunde altsaa Jørgen Marsvin og Medarvinger tilbagekalde den), og at Skolens Forstander altsaa ikke kunde erholde Laas paa mere end den Deel af Godset, som ifølge Skiødet var af Herloff Trolles eget Gods; og denne Dom blev derefter af Rigens Raad saaledes stadfæstet, at samtlig (93) H. Trolles Arvinger bleve tildømte at stande J. Marsvin til Rette, dersom han kunde bevise at have lidt nogen Skade ved det Skiøde, H. Trolle havde udstedet paa sin Hustrues Gods. Den 20 October 1575 kom endelig den for Skolen vigtige Dag, som skulde ganske gjøre Ende paa Sagen: Stevningstiden var nu udløben, og Rigens Raad skulde dømme. Foruden Rigsraadets egne Medlemmer maatte paa den Dag, fordi Sagen angik en gudelig Stiftelse, følgende Mænd som overordentlige Assessorer tage Sæde i Retten: Biskoppen i Siellands Stift, Doct. Poul Madsen; de tvende Doctores Theol., Niels Hemmingsen og Anders Lauritzen; Doct. Huris, Alb. Knopper; og Doc. Medic., Hans Philipsen. For Retten mødte paa Skolens Vegne Rectoren H. Michelsen, og forlangte Laas paa Fundatsen; men mod Meddelelsen af Laasebrevet blev protesteret af H. Trolles Arvinger, paa Grund af nysnævnte Dom, som forpligtede dem til at stande J. Marsvin til Rette; og Rettens Kienelse ville vi, for dens Vigtighed Skyld, her fremsætte med dens egne Ord: - ”da effther Tiltaltdt, Giensuar og Sagsens Leylighed effther then Dom tillforne er gangitt til Skonne Lantzting, sauge wi der saa paa for Rette, att paa saa møgitt aff Fru Burgitte Gøyes Guodtz och Eiendom, som fornæffnte Herluff Trollis Skiøde og Fundatz paalydder; ther bør icke forneffnte Herluffshols Skolis Forstandere effther Herluf Trollis Skiøde og Fundats att fange Laas paa, eptherdi thenn Fundats och Skiøde er dømpt att verre giortt emodt: Laougene; Men huis Gudtz som findis y samme Skiøde och Fundatz att verre aff Herluff Trollis egett Gudtz, ter bør forneffnte Albrict Oxe och hanns Fuldmecthiige paa Skolens wegne (94) att fange Laas paa, eptherdi thet louliigenn epther Rigens Rett forfulgt til Laas.”

Sagen syntes saaledes afgjort til Tab for Skolen. Men ikke længe havde Marsvin Aarsag til at glæde sig over vunden Seier. Allerede d. 21 October – Dagen efterat nys anførte Dom af Rigens Raad var

afsagt – see vi atter Mester Hans Michelsen for samme Ret at fremlægge, foruden Frue Trolles Skiødebrev (af 22 Marts 1567) og et kongeligt Stadfæstelsesbrev paa Fundatsen (af 26 Mai 1565) – hvilke begge Documenter ogsaa ved de forrige Retter vare fremlagte – endnu et saakaldet Opdragelses, (= Overdragelses) brev af Stifterinden; - og nu nyder han ved Løn for sin Iver, at see sine Bestræbelser kronedes med et heldigt Udfald: de forhen omtalte i Ringsted og Nestved afsagte Domme stadfæstes, hvorved Jørgen Marsvin, Christopher Gøye og øvrige Frue Trolles Arvinger aldeles fradømmes al Ret til Fordring paa noget af Skolens Gods. Saaledes stod da Trolles kiønne Bygning, endnu bedre grundfæstet efter Fiendens Anfald; dens Grundpiller bestormedes, men de vare for vel byggede til at kunne omstyrtes.

Her kan Forfatteren ikke undlade at anføre en Anekdot, som man paa flere Steder finder fortalt, og som, skøndt den har et noget fabelagtigt Udseende, dog i Hovedsagen ei ganske er blottet for Sandsynlighed. Aftenen før den endelige Dom skulde afsiges, gik Mag. H. Michelsen (til hvem, som vi have seet, Stiftelsens Forsvar var overdraget) meget bekymret til Sengs, fordi han ikke saa sig i Stand til at fremlægge tilstrækkelige Documenter til Stiftelsens Forsvar. Medens Bekymringerne (95) gerne forjog Søvn, viste sig Frue Trolles Geist for ham, nærmede sig Bordet, paa hvis Fod den gav nogle Slag og derpaa forsvandt. Rectoren eftertænkte om Natten denne Begivenhed, undersøgte om Morgenens nøie Natten denne Begivenhed, undersøgte om Morgenens nøie Bordets Fødder, fandt derved en Skrue som han omdreiede, og opdagede saaledes et hemmeligt Giemme, hvori de Documenter laae, ved hvilke han siden vandt Sagen. Naar fra denne Fortælling borttages hvad Tiden kan have tillagt til dens Udpyntning; naar man betænker hine Tidens almindelige Tro paa Aander, Varsler o. dsl.; og tillige forestiller sig, at Manden maaskee allerede iforveien har haft en dunkel Forestilling om, at Bordet kunde indeholde et hemmeligt Giemme, og at maaskee denne dunkle Forestilling ved Siælens Virksomhed under Legemets Slummer er bleven bragt til Klarhed (man veed, hvor levende Billeder en virksom Imagination kan fremtrylle i Drømme, og at Siælen endog i Søvn kan have klare Forestillinger og rigtige Tanker), saa indeholder Fortællingen i det væsentlige intet utroligt. Vel findes ikke i Domsslutningen omtalt, at noget Document har manglet til Sagens Oplysning; men da vi see Rigens Raad den ene Dag tilstaae den Confirmation, det Dagen tilforn har negtet, saa er det ikke usandsynligt, at et nyt Document kan være tilveiebragt, som ved at fremlægges har givet Sagen en anden Vending; maaskee f. Ex. Har det været B: Gøyes saakaldte, nylig nævnte, Opdragelsesbrev, som har indeholdt nærmere Oplysning om hendes Ret til at bortskienke sit Gods. Maaskee ogsaa (og det rimeligst) det heldigviis fundne Document ikke just ved Sagens Slutning ere bleven opdaget (thi i hver enkelt Omstændighed kan man vel ej (96) sætte Lid til Fortællingen), men imedens den endnu svævede for Underretten; og maaske da har det været det Document, som skulde godtgjøre, at Donationen var skeet med hendes Frænders Samtykke. Men Gietning giver ikke historisk Vished; vi ville derfor lade videre Gietning fare. Af Hoveddocumenterne manglede intet: saavel Fundatsen selv, som det Kongelige Stadfæstelsesbrev paa samme, og Stifterindens Skiødebrev finde vi under hele Sagens Førelse at have været tilstede (p).

Ovenanførte Anedot forsættes af Etatsraad P. Resen *), hvis Fader var Rector paa Herlufsholm 1621 – 24 (og altsaa ikkun nogle og fyrretyve Aar efter den her omhandlede Tildragelse) og det med dette Tillæg: ”Jeg, som skriver dette, har med mine egne Øine seet Bordet, og undersøgt saavel Skuffen som Kammeret, hvori Tildragelsen er skeet.”

Albert Oxe døde den 7 Sepy. 1577; og Herloff Skave til Eskildstrup, Landsdommer i Sielland, (Sødskenbarn til Herl. Trolle q) blev hans Eftermand som (97)

- m) Denne Sag har Forf. saa omstændelig omtalt, deels formedelst dens Vigtighed for Stiftelsen, deels og fordi man adskillige andre Steder f. Ex. I Pontoppidans Kirchenhistorie, Tom. III, H. Trolles Levnet af Bosen, o, fl, St. finder den noget anderledes fortalt. Saaledes som Sagen her er fremsat, er den uddragen af nogle af Skolens Documenter, som opbevares i det danske Cancellies Archiv.
*) I Hans bekiendte Atlas mscr., som findes i det Kgl Biliothek.
- n) Herl. Trolles Moder, Kirsten Skave, var Søster til Herl. Skaves Fader.

Skolens Forstander; men om hans Forstanderskabstid vides intet r). Han døde d. 2 Marts 1583.

Efter Herloff Skave tilfaldt Bestyrelsen en Mand, hvis Kiærlighed for Videnskaberne – den som Danmarks Historieskriver noksom bekiendte Arrild Hvitfeld, Rigens Raad og Cantzler, Herre til Odisberg m.m., en Søstersøn af Herl. Trolle. Selv fortrolig med Videnskaberne maatte han nødvendig bære Omhu for en Stiftelse, hvis Bestemmelse var at være disses Pleiemoder. Saa vel ved at ansætte dueelige Lærere, som ved at give nøiere bestemte Skolelove s), og gjøre andre nyttige Indretninger, sørgede han for Ungdommens hensigtsmæssige Dannelse. Lærernes Antal forøgede han, saa at der fra nu af, foruden Rectoren, blev tre Hørere i stedet for to. Selv forfattede han adskillige Psalmer, udentvivl til Brug for Disciplene ved den daglige Chorsang *). Ikke (998)

- o) Det kan dog erindres, at denne Mand, før han blev Forstander, havde forhiulpet Stiftelsen til at erholde den under Navn af Liber donationum forhen omtalte vigtige Samling af Skovklosters Privilegier og Gavebreve, som i saa lang Tid havde været borte, at den troedes ganske tabt. Originalen, som glemmes i Skolens Archiv, har derfor denne Paaskrift: ”Herluffsholms Scholes Bog, lenge søgt ephther og nu Scholen tilskicked af Velbyrdig Mand Herloff Skaffue til Eskelstrup, Anno 1577. die lanuarii 3.”
- p) Disse anføres i det følgende i Afsnittet om Underviisningen, ligesom Lærerne i Afsnitte om Rectorerne.
- *) Hoffmans Portraits hisstoriques, Tom- I.

Mindre Opmærksomhed og Omhu værdigede han Stiftelsens oekonomiske Forfatning, og aarvaagen var han for dens Rettigheder: hvor der om disse (f. E. om Jagtret, Fiskerie o. del.) kunde være nogen Uvished, der søgte han altid enten ved mindelig Forening eller ved lovlig Dom at hevde Stiftelsens Ret; og for Fremtiden at forebygge Dispyter, eller endog Tab for Stiftelsen, sørgede han omhyggeligen for, at Grændseskiellet, som hidtil paa mange Steder var uvist, imellem dens Eiendomme og dens tilstødende Naboers, overalt blev nøie og lovligen bestemt. Antallet af de Documenter, hvilke Skolens Archiv bevarer som Vidner om hans Virksomhed i disse Henseender, er ei ubetydeligt.

Da Arrild Hvitfeldt formedelst Alderdom og Skrøbelighed havde nedlagt sit Embede som Rigets Cantsler, og tillige efter Begiering var bleven forløvet fra Draxholms Lehn, hvor han tilforn mest havde opholdt sig, flyttede han Aar 1608 til Herlufsholm for der i Rolighed at henleve sin Alderdom. Her delede han Tiden imellem Studeringer og Omsorg for Skolen; men denne hans Rolighedsperiode varede ei længe; omtrent halvandet Aar efter at han var kommen til at boe paa Herlufsholm endte han, i December 1609 t), sit virksomme Liv i en Alder af 60 Aar. Hans Lig blev indbalsameret og hensat i Herlufsholms Kirke, hvor det endnu ligger ganske heelt – dog ikke med Skæg, som man paa nogle Steder læser – men ei altid har nydt den Fred, hans Fortienester af (99)

q) I Hoffmans Portraits historiques, saavelsom I H. Trolles Levnet af Boesen, ogsaa hos Holberg, staaer 1608, hvilket strider imod Indskriften paa hans Ligsteen.

Skolen ikke mindre end et Gravsteds Hellighed berettigede ham til u). Hvitfeldt levede stedse i ugift Stand, og fordrede for sin person ikke meget; han kunde derfor paa Herlufsholm, uden af falde Stiftelsen til Byrde, letteligen finde den Leilighed han behøvede. Til Beboelse havde han her to Værelser, som siden lige indtil 1785 vedbleve at være Skoleherrens Værelser, som indtil Midten af forrige Seculum kaldtes med Arrild Hvitfeldts Navn, nemlig Hiørnesal (Tab III., No 2, i,) hvor siden i endeel Aar det physiske Kabinet var, tilligemed den dertil stødende Sal (Tab III, No 2, h) som 1785 – 1806 var Conrectors Køkken og siden er indrettet til Beboelse for en af Lærerne. Som Beviis paa hine Tidens Tarvelighed saa man disse Skoleherrens Værelser nøies med samme røde Teglsteens Gulv, som Disciplenes paa samme Tid; og endnu for henved 70 Aar siden fandtes der hans simple Sengested tilligemed et lige saa simpelt ottekantet Bord af Asketræ opbevarede som (100)

- r) Han blev nedsat i en aaben Begravelse, hvorover hans Ligsteen endnu findes, strax ved Herl. Trolles Gravminde. For omtrent 40 Aar siden, da hans første Kiste af Ælde var opraadnet, laae Liget nogle Aar udsat for enhver Behandling, som man kunde vente af Ungdoms Ubesindighed. Det fik da en ny simpel Kiste, som dog siden ei sielden af Nysgierrighed blev aabnet (dog uden at der efter den Tid blev udøvet nogen Kaadhed mod Liget). Ved den Hovedforandring, som blev foretagen med Kirkens Indvortes i Aaret 1812, blev Hvitfeldts forrige Begravelse tillukket, hvori han blev hensat inderst i Choret, og nyder nu fuldkommen Fred.

Hans Reliquier. Desuden havde han endnu et Qvistværelse oven over Hiørnesalen til sit Bibliothek. I Arrild Hvitfeldts Tid begyndte Titelen Forstander efterhaanden at gaae af Brug som Benævnelse paa Skolens Bestyrer, og i dens Sted finde vi Benævnelsen Skoleherre (Scolareha) indført – en udtrykksfuld Titel, som siden stedse har vedligeholdt sig. Ogsaa en anden af Stiftelsens Embedsmænd

finde vi til samme Tid at have stiftet Titel: istedetfor en Skriver, som Ordinantsen ansætter til at bestyre Stiftelsens Oekonomie, haves nu en Inspectør, eller, som han ogsaa kaldes, Tilsynsmand (hvor han paa Latin omtales, kaldes han Oeconomus), hvis Forretninger i øvrigt vare de samme, som forhen Skriversens.

Men mere mærkelig end denne Titelforandring var den Mand, som den nye Titel først blev til Deel, Mogens Berthelsen Dalin, en Videnskabsmand, hvis Kundskaber i Naturlæren synes at have været nogle Skridt forud for hans Tidsalder; thi det, hvorfor han mest er bleven bekiendt, er hans Indsigter i Trolldumskunsten. Men ikke skulde han i Skolens Historie fortient at nævnes, hvis dette var hans eneste Adkomst til at mindes.

Mogens Berthelsen havde studeret ved det dengang berømte Wittenbergske Universitet. Hans Indsigt i de physiske Videnskaber var det vel, der fornemmelig forskaffede ham sit Navn som Magiker; men desuden besad han, som det synes, udbredte Kundskaber i mange forskiellige Fag, ogsaa i Skolevidenskaberne, Philologie og Theologie, og i det hele mange Aands og Legems Talenter forenede. De unge Mennesker, som i Skolen udmærkede sig ved Flid og Talenter, antog han sig som en Mæcenas, og saavel (101) fremhjalp som opmuntrede den i deres Studeringer. At han for Stiftelsen var en udmærket driftig Embedsmand, deri stemme alle de Vidnesbyrd overeens, som af hans Samtidige ere os efterladte; og saavel for sin Embedsdriftighed, som for sine Kundskaber og mange sieldne Talenter besad han baade Hvitfelds og andre udmærkede Mænds fortrinlige Yndest og Agtelse. Han stod i Venskabsforbindelse med den berømte Tyge Brahe *), og ligeledes med dennes Broder, Rigsraaden Steen Brahe. Blandt de flere gode Indretninger, han gjorde for Stiftelsen, kan det erindres, at han lod alle de i og omkring Hovedgaarden værende Fiskeparker, som allerede i Munketiden vare indrettede, paa ny istandsætte og besætte med Fisk, blandt andre med Karper, som dengang først kort forhen her i Landet vare indførte. Og den Virksomhed hvormed der under Hvitfeld sørgedes for Stiftelsen, er maaskee nok saa meget at tilskrive Mogens Berthelsen som Hvitfeld selv. I dennes sidste Levetid var Mog. Berthelsen tillige Foged; men et Par Aar efter Hvitfelds Død forlod han Herlufsholm v), og begav sig til Cantsleren Christian Friis til Borrebye – der, som bekiendt, var en stor Ven og Befordrer af lærde Mænd – og efter dennes Død 1616 til en af Herlufsholms forrige Disciple, Rigets Skatmester, Enevold Kruse paa Langeland, hvor han forblev til sin Død omtrent 1619 x) (102)

*) Danske Magazin, 2B., P. 291 o. frdl.

s) At Mogens Berthelsen endnu ikke havde forladt Herlufsholm i Novbr. 1610, sees af Nye Danske Magazin, 2 B., Pag 160.

x) Nogle af de mærkeligste Udladelser om denne Mand af hans Samtidige ville vi her anføre til Underretning

Om Stiftelsens Bestyrelse under den følgende Skoleherre, Mogens gøye, Herre til Bollerup og Gunders- (103)

x) for dem af Læserne, som kunne ønske nøiere at kiende ham. Af Jersin (som i M. Berthelsens Bestyrelsestid var først Discipel og siden Hører paa Hrlh.) ophøies M. B., i hans Brevis ???, ovaralt med største Berømmelse, og tiltales: ”Magne (=Mogens), Thaliæ laus nistræ, ludi decus, o laudabile Magne!”; (*Thalias ros for denne nat, spilllets skønhed, o prisværdige Magne!*)⁹ og ligeledes: ”Musarumqve o tu qvi, maxime Magne, Authoreras,

auctorqve manes, fautorqve mearum!" (*O du, der er den mest magtfulde, du er forfatteren, forfatteren og støtter af mig!*)" Og i samme Forfatters Brevis tractatus continens officia discipulis necessaria &c., (*En kort afhandling, der indeholder de pligter, der er nødvendige for disciplene, osv*) som han har skrevet ved sin Afsked med fra Skolen som Lærer, kalder han Mog. Berethelsen: "Spes maxima rebus meis, rutilans studioram Aurora meorum!". (*Det største håb for mine affærer, mine egne skinnende lyse daggry!*) og ligeledes: "Magne, nomine qui posis mutato rite vocari Maxumus!". (*"Fint, det navn, du har ændret, hedder med rette Maxus!"*) Den mærkelige Gravskrift, som en af Dalins Venner, Rigsraaden Steen Brahe, satte ham. Og synes at være en Blanding af Spøg og Alvor, findes fuldstændig i Resenii Atlas mscr., der er for vidtløftig til heelt at anføres, men nogle af de Udtryk i den, som mest characterisere Manden, ville dog vel de fleste af Læserne her ikke finde paa urigtigt Sted. I Overskriften kaldes han: Magnus Bartholinus Dalinus, Theologus magnus, mysticus, eremicus spiritualis, Philologus, Politicus, Iuridicus, Necromanticus clarissimus, consultissimus, amplissimus, Abbas, Oeconomus vigilantissimus, Mechanicus, Tormentarius, Bombardarius, Hydrophanta solertissimus, consummatissimus, Philosophus amicissimus. (*Store Bartholinus Dalinus, stor teolog, mystiker, åndelig eneboer, filolog, politiker, jurist, necromancer, mest berømmelig, mest vidende, mest vidende, abbed, mest årvågen økonom, mekaniker, plageånd, Bombardier, dygtigste hydrofant, mest dygtig, mest venlig Filosof.*) I Gravskriften selv: Qvi cineres & busta legis, persiste Viator paululum, et ex parvo monumento maxima dices: Invida fata virum clausere, ast nescius orbis, Heros an sit Semi-Deus vel an omnia dæmon; omnia nam parco *Hvor asken og lovens buste, den lille rejsende vedblev, og fra det lille monument snittede den største: Misundelige skæbner til at lukke en mand, men verden ved ikke, om helten er en halvgud eller en dæmon af alt; thi alt er skånet*

løvholm, en Brodersøn af Birg. Gøye, haves næsten ingen Efterretning. Dog synes det, som Stiftelsen under hans Bestyrelse snarere er gaaen tilbage end frem. Han døde 1618, og efterlod sig en Gield til Skolen paa eettusinde Daler, som han af Stiftelsen havde laant, og for hvis Betaling der efter hans Død maatte gøres Indførsel hos Sønneren, som negtede at betale dem.

Ikke mere tilfredsstillende ere Efterretningerne om dennes Eftermand, Christopher Ulfeld til Svenstrup y), der som Skoleherre forestod Stiftelsen indtil 1620 eller 21. Den maadelige Forfatning, hvori Stiftelsen et Par Aar efter hans Fratrædelse befandtes, synes dog at vise, at Tilsynet under hans Forstanderskab neppe har været som det burde. Hans Eftermand var:

Radiabant corpore Magne grandia, qvæ veniens tandem mirabitur orbis. Rarus Philosophus, Physicus, Cabalisticum ingens, Optieues &c. Illecebras Veneris cernens qvæ abditæ regna, dulce in amore mori dixit perfectus amator. Urit voce, manu, tum fressu, pectore, ocellis; si digno attigerit silvam incendit simul omnem; invitæ seqvebantur aqvæ, si ad sidera vellet. Nec thalamis usus justis, usus nec iniquis; doctus et ampullas dulci falerno in multam noctem &c. In parvo Magnus brevis et suffusus in albo corpore, fuste poters, ferro, validusqve pharetra; dextris virgineum sed nescit volvere plectrum, qvo minor et Psalti sensus, cithara tamen canere ut David non valuit, non omnia possidet unus. Vix superi dare plure homini potuere creato; Magnus abit, Magnusqve manet, maiorqve futurus &c. Endnu en anden Gravskrift over ham findes ogsaa hos Resenius. (104)

De strålede fra Magnes krop, så stor, at når han endelig kom, ville verden blive forbløffet. En sjælden Filosof, en Fysiker, en stor Kabalist, Optieues o.s.v. Da den perfekte elsker så Venus' charme i de skjulte riger, sagde den: "Dø sødt forelsket." Han brænder med sin stemme, sin hånd, såvel som sit bryst, sit bryst og sine øjne; når han med værdighed til skoven, sætter han hele skoven i brand på samme tid; De fulgte ham ubudt, hvis han ville til stjernerne. Hverken den retfærdige brug af kammeret eller den uretfærdige brug; lært og ampuller af sød falerno sent om natten &c. I en lille Magnus, kort og kvælende i en hvid krop, kan du svinge en kølle, et sværd og et stærkt kogger; en jomfru på højre hånd, men han ved ikke, hvordan man ruller plekteret, hvor meget mindre er forstanden af psalten, men hvordan man spiller på lyren, da David ikke var i stand til, er der ikke én, der ejer alt. Det er næppe muligt at give mere til mennesket, end det blev skabt; De store vil gå, de store vil forblive, de store vil være osv

y) En Dattersøn af Herloff Trolles Søster, Øllegaard Trolle.

z)

Palle Rosenkrantz, Herre til Glimminge og Befalingsmand over Vordingborg Slot og Lehn z). Rosenkrantz havde i sin Ungdom nydt en videnskabelig Opdragelse, og havde siden reist endeel i fremmede Lande. Ved Krigens Udbrud med Sverrig 1611 traadte han i Militærstanden, og viste sig i Felten som en kiæk Officeer. Efter Fredens Slutning blev ham Tid efter anden betroet adskillige Gesandtskaber til forskiellige Hoffer, og dette deels før, deels efter at han var bleven Skoleherre. Men af den kiække Officeer og den snilde Statsmand kan man ei altid vente den duelige Skoleforstander. For sin Post som Skoleherre synes Rosenkrantz ingen synderlig Interesse at have havt, og derfor (uagtet han modtog Bestyrelsen i sin kraftfuldeste Alder – i en Alder af omtrent 33 eller 34 Aar; uagtet han dengang som Lehnsmand opholdt sig for det meste paa Vordingborg Slot – altsaa blot fire Mile fra Herlufsholm – og havde paa den Tid ellers intet

offentligt Embede at tage vare) havde han ikke meget over et Aars Tid været Skoleherre, for han overdrog Stiftelsens Bestyrelse til sin forrige Hovmester og Skolekammerat, Magister Poul Jensøn Colding. Var det, fordi han derved vilde velte af sine Skuldre en Byrde, hans fandt trykkende? Eller maaskee, fordi han saa nøie kiendte Mandens Duelighed, i hvis Hænder ham overdrog den ham selv tilkommende Myndighed, at han beskeden erkjendte, hvor meget Stiftelsen maatte vinde ved Byttet? Eller var det, som rimeligst, en Blanding af begge disse Grunde, der gjorde Udslaget? (105)

æ) Nedstammede paa fædrene Side fra Margrete Trolle, Faster til Herl. Trolle.

Magister Colding – eller, som han sædvanlig kaldtes, Mester Poul Jensøn – var af Rosenkrantz kaldet til Sognepræst for Herlufsholm; og efter Rosenkrantz's Forslag og Anmodning blev det ham ved Kongelig Befaling med det samme overdraget, fra 1 Mai 1622, under Navn af Forstander at paatage sig Stiftelsens Bestyrelse, dog saaledes, at Rosenkrantz under Titel af Skoleherre skulde vedblive at have Overbestyrelsen. Fra nu af begyndte saaledes en ny Bestyrelsesmaade, som siden i temmelig lang Tid vedblev. Som Forstander fik Colding ikke allene den umiddelbare Bestyrelse af Stiftelsens hele Oekonomie, og alle de Forretninger, som fra Førstningen Skrивeren havde havt; men han blev tillige begavet med en Skoleherres næsten fuldkomne Myndighed: de Indretninger, han fandt tienlige for Stiftelsen, kunde han foretage paa egen Haand; saavel med Skolen som med Godset skulde han have Tilsyn, og derfor bleve saavel Rector og Fogeden som Stiftelsens øvrige Betienter ham underordnede a). Men den Myndighed, som var ham betroet, anvendte Colding ikke uden til Stiftelsens Bedste: da han modtog Forstanderskabet, forefandt han Skolens Sager i slet Tilstand *) men det varede ei længe, inden Alt fik et andet Udseende: Oekonomien blev ordentligere bestyret, Indkomsterne forøgedes, Bygningerne forbedredes, og adskillige hensigtsmæssige Indretninger foretoges, saa at Skolen af denne virksomme (106)

- a) I et Archivdocument, som dog er noget yngre end Mag. Coldings Tid, tituleres Forstanderen endog af Ridefogeden med: Gunstige Husbond

*) Vindingii Academia Havniensis, pag. 458

og retskafne Mands Nidkiærlighed høstede de mest velgiørende Frugter. Fra nyt af lod han opføre et grundmuret Porthuus paa to Stokværk, der hvor endnu Forvalterboligen er (Tab. I, V,) hvorefter den ene Side indrettedes til Bolig for Ridefogden, den anden for Ladegaardsfogden med Arrestkamre unde b). For Disciplene indrettede han bekvemme Værelser og en smuk Underviisningssal (den nuværende Spisesal), i stedet for at Spisestuen (det nuværende Vaskerhuus) tilforn ogsaa brugtes til Underviisningen. Jordegodset forøgede han ved Tilkiøb af nyt Gods for nogle tusinde Rigsdaler c); og han sørgede lige (107)

- b) Ladegaardsfogdens Værelse vare blot to smaa Kamre paa den ene Side af Porten; al den øvrige Deel af Bygningen med sine huuslige Bequemmeligheder var bestemt for Ridefogden; og da denne i Huusholdningsregnskabet for 1624, og fremdeles, ikke findes anført blandt de Personer, som nyde Skolens Kost, saa maa han fra denne Tid af, som det synes, have faaet sin egen Huusholdning, hvilket hidtil ingen af Skolens Betienter, Forstanderen undtagen, havde havt. Dette Porthuus, hvorigiennem Indkiørselen var til Gaarden, blev nedrevet 1812 og 13, og et nyt Huus for Skolens Forvalter opført paa samme Grund, tildeels endog af samme Mure, dog lidet længere end det forrige, og uden Giennemkiørsel. Over Porten havde Colding ladet sætte en sort Marmorsteen med en Inskription (som findes i Marmora Dan. Tom 1. Pag. 190) Denne Steen er, for ei at forkommes, igien bleven anbragt paa den nye Forvalterbolig.
- c) 1624 kiøbtes Svenstrupgaard (beliggende i Veilø Sogn strax ved Nestved) med Svenstrup By og Veiermølle og øvrige tilliggende Gods i Vasnæs, Rettestrup, Sibberup, Borup i Rønnebecks Sogn og Ellevænget, som

Saa meget for at istandsætte det gamle som for at kiøbe nyt d). Dog ei ene Coldings huusholderiske Bestyrelse af Oekonomien skyldte Skolen den betydelige Tilvæxt, den Eiendomme erholdt ved det nye Godskiøb; ogsaa havde den herfor at takke sin store Velynder og Velgiøre, Biskoppen i Siellands

Stift, Professor Theol. Hans Poulsen Resen. Ved Gavebrev af 14 Julii 1624 skienkede nemlig Biskop Resen tilligemed sin Hustru, Anne Eissenberg, Herlufsholm en Capital ef eetusinde Rigsdaler i Specier, for hvis Renter tvende Disciple skulde underholdes i Skolen med fri Kost og øvrig Underholdning, ligesom de andre Disciple; og disse tvende Disciple skulle de selv, saalænge de levede, og i Fremtiden deres nærmeste Arvinger, den ene efter den anden, have Ret til at udnævne e). Men da benævnte 1000 Rigsdaler sammenlagte med de Penge, Stiftelsen selv kunde tillægge, ei vare tilstrækkelige til Indkiøbet af Svenstrup-Gods, saa overdrog Resen til dette Øiemed endnu andre 1000

tillsammen indbefattede, foruden Hovedgaarden, 19 Gaarde og 15 Huse. Aaret derpaa kiøbtes tre Gaarde i Kiøberup (i Riisløv Sogn) med noget tilhørende Skov. Dette sidstnævnte Gods tilhører endnu Herlufsholm; men Svenstrup Gaard og Gods blev igien solgt efter at have været henimod 70 Aar i Skolens Eie; hvorom i det følgende (Langebek, Tom. IV, Pag 362 og 383).

- d) See til Eksempel Langeb. Script., T. IV. P. 351.
- e) Denne Rettighed vedblev den Resenske Familie at udøve indtil 1754; men senere er ingen Discipel bleven udnævnt som alumnus Resenianus. Det her omtalte Gavebrev findes ikke i Hoffmanns Saml. Af Funda toner.

Rdlr. til Stiftelsen, paa Vilkaar, at den aarlige Rente af disse Penge skulde til hver Pintsedag overleveres Biskoppens i Siellands Stift med 50 gode Speciedaler til Understøttelse saae Stiftelsen sig istand til at slutte et Kiøb, hvis Vigtighed fornemmelig i de sidst henrundene Aaringer skulde viis sig, hvis ikke ligegyldig og ufornuftig Bestyrelse i Fremtiden havde nødet Stiftelsen til at give Slip paa en Eiendom, som Forfædres Gavnildhed i Forening med klog Sparsomhed havde erhvervet den.

Som en Beundrer af Herl, Trolles og hans ædle Hustrues ophøiede Dyd satte Biskop Resen dem begge et Minde, som endnu forefindes i Herlufsholms Kirke. Tvende sorte Marmortavler med latinske Indskrifter, indsatte i Muren, vidne om den Høiagtelse, han har for begges Daad. Ved Resens Død (1638) satte igien Mag. Colding denne Stiftelsens Velgiører et lignede Erkendt- (109)

- f) Dette Stipendium var egentlig et Tillæg til et andet paa 1000 Daler, som Resens Formand Biskop Vinstrup havde stiftet, og som derefter fik Navn af Stipendium Vinstrupio-Resenianum. Formedelst den slette Forfatning, Stiftelsen siden kom i, bleve Renterne ikke altid ordentlig udbetalte, hvorover Stipendiarii lede Tab. Stipendiets Ephorer, Biskop Chr. Worm og Prof. Steenbuch, dreve derfor paa at erholde Capitalen udbetalt af Herlufsholm til Universitetet, hvilket ogsaa skede i Aaret 1738. Et Udtog af Fundatsen findes i Hoffmanns Samling af Foundationer, Tom I. Det kan i øvrigt erindres, at i Resens Gavebrev vexelviis nævnes Daler og Rigsdaler som eenstydig, og at altsaa den aarlige Rente, som Herlufsholm skulde give til Universitetet, var 50 Specie-Rigsdaler.

lighedsminde ved Siden af dem, han selv havde opreist for Skolens Stiftere g)

Under Coldings Bestyrelse voxede Disciplenes Antal til den største Høide, der nogensinde har opnaaet: efter Bespiisningsregnskabet for Aarene 1624 – 27 var det nemlig afvexlende imellem 69 og 82 Personer h). Dog var der af dette Antal ikke uden to og fyrretyve, som af Stiftelsen holdtes frie; de øvrige maatte betale Kosten i) Lærernes Antal var paa samme Tid, som det under A. Hvitfeld var blevet, tre Hørere foruden Rector; og Disciplene maae altsaa have været inddelte i fire Classer. (110)

- g) Disse Indskrifter findes saavel i Marm. Dan., som i H. Trolles Levnet Pag. 179 og 180, og i Badens Tidsregister over Biskopperne.
- h) Vel findes der i en af Herlufsholms Præstekalds Embedsprotocoller følgende Udtryk af Præsten Mag. Munkgaard i en Indberetning om Kaldets Indtægter af Aar 169* ”Herlufsholms Kalds Indkomst har tilforn bestaaet mest udi Offeret, da der har været 130 Disciple, og nu gandske faae som give noget, endog Forældrene baade Geislig og Verdslige ere Velhavende, saa maa jeg sige Herlighed er flyed fra Israel ec”, men Forf. Finder ingensteds i Documenterne Hiemmel for denne Paastand.
- i) I Palle Rosenkrantz’s pg Mag. Colding’s Tilstaaelse for at have modtaget af Biskop Resen 1000 Rdlr. Til to Disciples frie Underholdning hedder det, at de skulle indskrives iblandt de 42, Conf. Nye Danske Magazin 2 B., P. 160.

Som Forstander maatte Colding med sin Familie boe paa Herlufsholm – i de samme Værelser, som nu Spisemesteren beboer – skøndt han ellers som Præst havde sin Residents i Lille-Nestved; og endnu haves i Skolens Archiv hans Huusholdningsregnskaber (thi Forstanderen besørgede Kosten), der fuldkommen vine saavel om hans omhyggelige Nøiagtighed som om hans Virksomhed i at befordre Stiftelsens Vel.

Efter at have bragt Skolen i en blomstrende Forfatning frasagde Mag. Colding sig Forstanderskabet i September 1631, træt af de Besværligheder, som vel ikke kunde andet end ledsage et Embede af den Natur, og for at opoffre sin øvrige Tid til Studeringer og til sine Kaldsforretninger som Præst. Til Herlufsholms Sogns Fattige skienkede han en Capital af 100 Rigsdaler, hver Daler til to Lod godt Sølv, som bleve modtagne i Skolens Kasse, saaledes at Renten deraf, 5 Rdlr. Aarlig, skal til hver Mikkels-Aften uddeles blandt de mest trængende i Sognet k). Colding døde d. 18 Octob. 1640; og ligesom han selv havde taget sit Tilnavn af sin Fødeby Colding, saa antog hans Sønner tilnavnet Vinding efter den By, hvori deres Fader først var Præst l); og (111)

- k) Fundatsen findes i Hofmanns Saml. Af Fund., Tom 8. Renterne af Legatet blive endnu aarlig uddeelte efter Bestemmelsen.
- l) Byen Windinge er siden bleven nedlagt, og Præstegaarden forflyttet til Qvislemark. Colding’s vigtigste Levnetsomstændigheder findes i Vindingii Acad. Hafn., Pag 458, og i Worms Lexikon, hvor tillige hans Skrifter opregnes, af hvilke her kan bemærkes hans Dictionarium Herlovianum, et af de ældste latinsk-danske Lexika. Han

saaledes er Colding Stamfader til den hele i Literaturen berømte Vindingske Familie.

Et Aars Tid førend Colding nedlagde sit Forstanderskab, havde allerede Palle Rosenkrantz frasagt sig Overbestyrelsen af Stiftelsen. Som Skoleherre bekostede Rosenkrantz af egne Midler den Prædikestol, som endnu pryder Herlufsholms Kirke m). I øvrigt befattede han (112)

- a) Blev begravet i Herlufsholms Kirke, hvorfra hans Levninger 30 Aar derefter af Sønnen F. P. Winding bragtes til Kbh. for at hensættes i vor Frue Kirke; Dattersønnen, Mag P. Munkgaard, som var fortryfelig over denne Flytning, tog derefter Graven i Besiddelse, og satte sin Gravskrift under Marfaderens. Paa Ligstenen staaer: ”Her hviler hæderlig og høilærd Mand S. M. Povel Jensøn Kolding, fordum Sognepræst og Forstandere her til denne adelig fri Sted Herlovsholm og Provist i Øster Flakeberre Hærret med sin Hustru, hæderlig og dydig Matrone, S. Johanne Peders

Datter, som begge døde og bleve begravne den 30 Octbr. Aar 1640. Gud give dem paa Dommedag en glædelig Opstandelse. Post translata Hafniam a noblissimo Vindingio prænominatorum ossa hoc sibi suisque monimentum parari fecit Beati Coldingii nepos Paulus Munkgaard ecclesiæ huius pastor et Flacchebergensium præpositus rogans, intæta qviescere sinant illatorum ossa nec lædant mortuum qvi vivus nemini nocuit sacri huius loci quantum potuit assertor et vindex An MDCLXXXV.”

Oversæt fra google:

efter at de førnævnte mænds knogler var blevet overført til Hafnia af den adelige Vindingius, lod Paulus Munkgaard, nevø af Beatus Coldingius, dette mindesmærke klargøre for ham og hans familie, denne kirkes præst og overhovedet for Flacchebergerne, bad dem. at lade de bragtes knogler hvile i fred og ikke skade de døde, for ingen i live havde skadet dette steds hellige sted så meget, som hævderen og hævneren An 885 kunne.

Desuden er en Tavle med en udførligere Inskription over Colding (saavelsom en Dito over P. Munkgaard) ophængt i Kirken.

- m) Den Indskrift, som i denne Anledning blev sat paa Prædikestolen til Erindring om Giveren, findes i Marmora danica.

sig intet med Stiftelsen, men overlod alting til Forstanderen. P. Rosenkrantz's Levnet haves (I Rothes Danske Mænds og Qvinders Eftermæle) for største Delen forfattet af ham selv: og ikke alene hans vigtigste Levnetsomstændigheder, men endog mange Smaating af hans Liv, findes deri optegnede; kun, at han var Skoleherre paa Herlufsholm, omtales ikke med et Ord.

Rosenkrantz's Formand blev ogsaa hans Eftermand; Christopher Ulfeld, Herre til Svenstrup, Ridder, Rogens Raad og Befalingsmand paa Helsingborg-Slot, tog efter hans Fratrædelse atter Stiftelsens Roer i Hænde. Men da han ved sine øvrige Forretninger fandt sig hindret fra at kunne anvende paa Stiftelsen saa megen Tid, som dens Forsorg udfordrede, saa valgte han, ligesom Formanden, en Forstander, der i hans Sted kunde være Stiftelsens nærmeste Bestyrer. De Forstandere, som under Ulfelds Patronat, den ene efter den anden, bestyrede Stiftelsen, vare, efter Coldings Fratrædelse, Mester, (=Magister) Christen Clemendsen udentvivl til 1642, Mester Niels Andersen (som siden efter blev Præst til Blenstrup i Jylland) til omtrent 1646, og Peter Holm. Men neppe besad nogen af disse Mænd Coldings Nidkiærhed for Stiftelsen eller Coldings Duelighed; og Ulfeld selv tog sig ikke personlig af den. Følgerne viste sig: da Ulfeld, formedelst Alderdom og Skrøbelighed, i Aaret 1653 n) frasagde sig Bestyrelsen, var Stiftelsens Forfatning kun maadelig: Godsets Tilstand var ikke (113)

- n) I Stamtavlen over den Ulfeldske Familie i Hofmans Portraits historiques er det anmærket, at denne Ulfeld døde 1652, hvilket er en Feiltagelse.

god; Gaardens Bygninger vare maadelige, ja nogle næsten faldefærdige; og Skolen selv var ved Rectorens Mag. Lunds o) Forsømmelighed ikkun i slet Tilstand. Giensidige Klager af Rector Lund og Forstander Holm imod hinanden gjorde, at en Commission blev nedsat for at undersøge Sagen. Commissarierne vare: Skoleherrens Søn Knud Ulfeld, Rogens Raad og Befalingsmand i Landskrone, og Siellands Biskop Jesper Brochman, som selv havde været baade Discipel, Hører og Rector paa Herlufsholm, og altsaa bedst kunde kiende Skolens Tarv; og, da Rectoren bland andre Klager ogsaa havde ført endeel Ankeposter over Maden (hvilken Holm som Forstander skulde besørge), saa gav dette Anledning til, at Commissionen, for at forekomme lignende Besværinger i Fremtiden, forfattede

for Skolen det første Spisereglement; men derom ville vi i det følgende paa mere passende Sted faae Leilighed til at tale p).

Efterat Christopher Ulfeld havde frasagt sig Tilsynet med Skolen, blev samme overdraget en Mand, som under heldigere Omstændigheder sikkert vilde bragt Stiftelsen i blomstrende Tilstand, ligesom han nu næsten reddede den fra Ødelæggelse; og denne Mand var Jørgen Rosenkrantz til Kioldgaard, Overhofmester paa det ridderlige Akademie Sorøe (hvor han boede), Befalingsmand paa Børlum Kloster o. s. v. q). Da Stiftelsens (114).

- a. Zacharias Lund var Rector 1646 – 54
- b. Spisereglementet omtales i Afsnittet om Underviisningen.
- c. Hen nedstammer paa mødrene Side fra Birg. Gøyes Broder, Falsc Gøye. Hans Slægtskab med Stifterinden vises nærmere i H. Trolles Levnet, P. 174.

Forfatning, baade fra den oekonomiske, og den literære Side, ikkun var maadelig, saa var det ei uden ved megen Overtalelse af Rigsraadet at Rosenkrantz blev formaaet til at paatage sig denne Post, som han tiltraadte i August 1653; og til Forstander valgte han strax en Mand, som Herlufsholm med lige saa meget Erkiendtlighed bør erindre sig som Rosenkrantz selv – den af Stiftelsen høist fortiente Christen Bollesen Luxdorf.

Et par Aar efterat Skolen var kommen under denne Bestyrelse, begyndte den uheldige Krig, som Frederik den Tredje førte med Sverrig. Saalænge Krigen blot førtes udenfor Landets Grændser, følte Skolen og Godset næsten intet til dens trykkende Byrder; thi paa Rosenkrantz's Forestilling fornyede Kong Fred. Den Tredje strax det Privilegium, som af Fred. Den Anden var givet Skolen ved dens Oprettelse, ”at Skolen og dens Tienere ”(=Bønderne) skulde for bestandig være og forblive befriede for al Skat, Besværing og Udgift, i hvad Navn det nævnes kan”; ”anseende”, lægger Kongen til, ”den ringe Ting kan dog ikke meget forslaae, og den Sted til god Befordring og Gode kan være”; (dog undtages herfra Brand- og Baun-Vagt i Krigstider, som Skolens Bønder skulde vedblive at tage vare paa lige med andre omliggende Bønder r). Men da omsider Svensken trængte ind i Landet selv, og Kiøbenhavn var det eneste Punct af Danmark, som Fiendehaand endnu ikke besad, da formaaede den landsfaderlige Omhu ei længere at beskytte ved Privilegier: Herlufsholm maatte føle Landets al- (115)

r) Dette vigtige Privilegium af 10 December 1657 forefindes endnu i Herlufsholms Archiv.

mindelige Skiebne: Skovene bleve ødelagte; adskillige Gaarde nedrevne; Godset trykkedes af Contributioner, Brandskade, Indqvartering o. dsl.; Indkomsterne af Avling saavel som Landgilden hævede Fienden; og da man bad dem at vise Skaansomhed hævede Fienden; og da man bad dem at vise Skaansomhed mod Skolen, svarede de, ”at de vare ikke komne i Landet for at holde ”Skolen vedlige; de vilde have de Penge, som af deres Qvarterer vare dem anviste.” Under saadan Omstændigheder kunde Skolen ikke bestaaet, hvis ei Forstanderen saavel som Patronen, for at vedligeholde den, havde af egne Midler forstrakt den til de nødvendige Udgifter (skiøndt næsten uden Haab om at kunne erholde de forstrakte Summer tilbagebetalte), og i øvrigt paa alle Maader sørget for Skolen saa godt de kunde. Da omsider Freden sluttedes 1660, og Fienden forlod Landet, var Skolen nedsunken i en betydelig Gield; mange af Bøndergaardene vare nedrevne, eller paa anden Maade ødelagte, og skulde opbygges; endnu flere laae øde, og gave ingen Indtægter. Rosenkrantz indgav strax efter Fredsslutningen sin Beretning til Regieringen om Skolens Tilstand, med Forslag til

sammes Forbedring, og bønfuldt om, at der maatte drages Omsorg for Stiftelsen. Men Regieringen var dengang sysselsat med saa mange vigtigere Anliggender, at man ikke bør undres over, om den ei strax kunde antage sig denne Sag. Rosenkrantz erholdt intet Svar paa sin Ansøgning. Imidlertid beordredes dog Rigsraadet i Slutningen af Aaret 1660 at sammentræde for at raadslaae om, hvorledes Skolen efter det af Rosenkrantz indgivne Forslag kunde igien bringes paa Fode, og ud af den under Krigen paadragne Gield. Men af denne Raadslagning kom intet andet (116) ud, end at en Commission, næsten to Aar derefter, blev nedsat for at undersøge Forstanderens Regnskaber; disse bleve befundne rigtige; men Skoleherren erholdt ingen Resolution.

Omsider, efter flere gientagne Ansøgninger, blev ham, efter syv Aars Forløb 1667, svaret, ”at Hans Majestæt vilde have Arvingernes Erklæring om, at reducere Skolen til et vist Tal paa nogle Aars Tid,” hvilket just var noget af det som Rosenkrantz havde foreslaaet. Men paa en senere Ansøgning samme Sag angaaende erholdt han den Resolution ”at Hans Majestæt vilde intet have med denne Sag at gjøre; det var jo Arvingernes egen Skole, og de skulde selv gjøre deri hvad ret var.” Rosenkrantz tog derfor et Par andre af Herl. Trolles og Frues nærmeste Slægt i Raad med sig; men uheldigvis døde disse; og efter lang Overveielse besluttede han da paa egen Haand at foretage med Skolen de Forandringer, han troede tjenelige til dens Opkomst. Disciplenes Antal blev da indtil videre nedsat til ti, Lærernes til tre (rector og to Hørere), Antallet paa Betienterne betydelig formindsket, og med Oekonomien en Hovedforandring foretaget, som siden (i Afsnittet om Oekonomien) nærmere skal omtales. Efterat alt dette var saaledes ordnet, nedsattes der omsider 1669 af Regieringen en Commission s), som undersøge baade Solens og Godsets Forfatning afgive deres Betænkning om sam- (117)

s) Commissionens Medlemmer vare: Geheimeraad Corfitz Trolle (som siden blev Skoleherre), Justitsraad Otto Skeel, General-Prokurøren Dr. P. Skavenius, og N. Odberg

me, og gjøre Forslag til, hvorledes Alting for Fremtiden kunde indrettes paa den mest hensigtsmæssige Maade. Men Rosenkrantz havde handlet efter modent Overlæg, og Commissionen fandt netop de Indretninger, han havde foretaget sig, at være de mest hensigtsmæssige der kunde gøres for at ophielpe Stiftelsen. I øvrigt fandt Commissionen Skolens Bygninger endnu vel ikke i god Stand, men dog i Rosenkrantz's Tid meget forbedrede; den forhen forfaldne Magle-Mølle havde han ladet istandsætte; Godsets Forfatning fandt man ikke god, men dog bedre end man paa de Tider kunde ventet (og dog henlaae endnu – ni Aar efter Fredens Slutning – 7 a 8 Gaarde aldeles øde!); den Reduction med øvrige Indretninger, som Rosenkrantz havde foretaget, bifaldtes ganske; og saavel Forstanderen som Skoleherren tillagdes af Commissionen for deres Ordentlighed og Virksomhed den Berømmelse, de fortiente. Skolen Gield beløb sig til henimod 8300 Rigsdaler.

Strax efter denne Commissions Nedsættelse døde den retskafne virksomme Christen Bollesen; og hans Død blev beklaget af enhver, som ønskede Skolens Vel t). De Penge, som han, efter hvad dorhen er meldt, havde forstrakt Skolen, beløb sig ved hans Død til noget over sextusinde og syvhundrede Rigsdaler, som Stiftelsen ikke strax saa sig i Stand til at udbetale Arvingerne. Efterhaanden søgte den dog at afdrage paa Gielden; men (118)

t) Af den Gravskrift, som Skolens Rector, Magister Brunsmann, satte ham, og som ikke findes i Marm. Danica, ville vi blot anføre følgende: Vir maxime, Christiane Bollere, summi qvi apud nos fuisti pretii optimasque paucis comparandus etc.

Googel oversæt: *En mand især, Christiane Bollere, som blandt os var af højeste værdi, og få at sammenligne osv*

dens evne var kun ringe, og med Afbetalingen gik det langsomt. Omtrent en Snees Aar efter Christen Bollsens Død beholdt hans Søn, Obersecretær og Etatsraad Bolle Lüxdorf, som i sine yngre Aar havde været Hører (formodentlig ogsaa Disciple) paa Herlufsholm, endnu 1537 Rdlr. Tilgode, hvilken Capital han, efter Overeenskomst med daværende Skoleherre Geheimeraad Giøe, skienkede til Stiftelsen, paa Vilkaar, at han selv, og nærmeste Arvinger til evig Tid, skulde have Ret til at indsætte tvende Disciple i Skolen til at nyde fri Kost, Underviisning og øvrige Fordele lige med de andre Disciple; men skulde der fra Skolens Side blive lagt Arvingerne nogen Hindring i Veien for Udøvelsen af denne Rettighed, da kunde de opsiges Capitalen til Udbetaling, og skienke den til en anden Skole eller til andet gudeligt Brug u)

Til Forstander efter Lüxdorf antog Rosenkrantz Landsdommeren i Sielland, Jesper Sørensen Hiort, som dog blot et Par Aar (1670 – 72) beholdt denne Post, og efter ham agtbare og fornemme Mand Jens Christensen, som vedblev Bestyrelsen indtil Rosenkrantz's Død. Om disse tvende Forstandere haves ingen synderlige Efterretninger; men neppe kunde nogen af dem erstatte Lüxdorfs Savn: i ham havde Rosenkrantz mistet en tro Medarbejder i (119)

- u) Denne Fundats er af 11 Junii 1691, og haves i Herlufsholms Archiv. I Hoffmanns Saml. Af Foundationer omtales den vel, men anføres ikke. De af de Lüxdorfske Arvinger antagne Disciple kaldtes alumni Luxdorfiani. Efter 1754 findes intet Spor til, at de Lüxdorfiani. Efter 1754 findes intet Spor til, at de Lüxdorfske Arvinger har betient sig af den Rettighed, Fundatsen hiemler dem.

Skolens Anliggender; selv ældedes han nu, var fraværende fra Stedet, og kunde ikke med fornøden Driftighed virke for Stiftelsen. Ved hans Død vare derfor ogsaa baade Bygningerne og Godset endnu i maadelig Stand. 1675 døde Rosenkrantz i en Alder af 68 Aar, efter at have i to og tyve Aar med faderlig Omhu sørget for Stiftelsen. Af Skolens Gield til Lüxdorfs Arvinger havde han før sin Død faaet afbetalt henimod 2700 Rdlr. Rosenkrantz var en godmodig Mand af en ædel Character, som altid ønskede at gavne; han var desuden en Mand af Kundskaber, som selv har forfattet adskillige Skrifter, mest af theologisk Indhold, og havde arvet sin lærde Faders Kiærlighed for Videnskaberne og Lyst til at befordre samme v)

Som den nærmeste af Stifternes Familie blev efter Rosenkrantz's Død Geheimeraad Corfitz Trolle til Sandholt, Ridder (= Storkors) af Dannebrog, af Regieringen udnævnt til Skoleherre x). I Krigen 1658 havde (120)

- v) Hans Skrifter opregnes i Worms Lexicon. Hans Fader var den lærde Holger Rosenkrantz, Rigens Raad og Herre til Rosenholm, som foruden sine egne Børn opdrog i sit Huus en stor Mængde andre, dels adelige dels uadelige, unge Mennesker, som han siden underholdt ved Akademiet i Kiøbenhavn, og lod derefter reise udenlands paa sin Bekostning; og opdrog dem saaledes, at 10 af disse bleve dels Biskopper, dels Professorer, foruden mange andre som bleve dueelige Præster. Det var ogsaa denne Mand, som Kongen mest betiente sig af til det Sorøske Academies Stiftelse og Indretning.
- x) Han var en Sønnesøns Søn af Herl. Trolles Broder Niels Trolle til Trolholm.

Han fortrinlig udmærket sig; han roses tillige som en gudfrygtig og from Herre*); men som Skoleherre var han ikke paa sin rette Plads. Som første Medlem af den Commission, der skulde undersøge Stiftelsens Forfatning under hans Formand, havde han ganske bifaldet de Foranstaltninger, denne havde gjort til Stiftelsens Opkomst; men aldrig saasnart var han selv bleve Skoleherre, før han

ophævede den fordeeltige Indretning ved Oekonomien, som Formanden havde gjort, og indførte igien den gamle: istedetfor at Forstanderen skulde, efter Rosenkrantz's Indretning, mod en aarlig Forpagtningsafgift drive Gaardens Avling for egen Regning, og da for visse ugentlige Kostpenge bespise Disciplene, Lærerne og Stiftelsens Betienter, saa skulde nu Avlingen igien drives og Huusholdningen føres for Skolens Regning. Men i Axel Larsen (som af Trolle beskikkedes) var Stiftelsen saa uheldig at træffe en uredelig Forstander, som, ubekymret om Skolen, kun søgte sin egen Fordeel; og fordi Indtægten af Avlingen var, efter Forstanderens Beregning, betydelig mindre end Forpagtningsafgiften vilde været, tabte Skolen aarlig nogle hundrede Daler, foruden hvad den tabte ved uredelig Beregning over den øvrige Indtægter. Omtrent 1683 erholdt denne Forstander sin Afsked; men Skolen vandt intet ved Byttet; med hans Eftermand Peder Als havde den næsten endnu mere Aarsag til at være misfornøjet. Disciplenes Antal vedblev under Ghrd. Trolle at være det samme, (121)

*) Se Herl. Trolles Levnet Pag. 175; Hoffmans Portrait shistor. P. II; H. Rostgaards Levnet i Journal f. Politik Novemb. 1813, o. fl. St.

Som det efter hans Formands Reduction skulde være; men Betienternes Antal forøgedes saaledes, at det snart oversteg Disciplenes. I de ni Aar, denne Trolle var Skoleherre, blev derfor af Gielden ikke afbetalt mere end eethundrede Rdlr.; men Renterne bleve ubetalte, hvorved Gielden steg fra omtrent 4000 til over 6400 Rdlr. Bøndergodsets Forfatning blev slettere og slettere: de fleste af Bønderne formaaede ei at betale deres Skatter, og Skolen var selv alt for forarmet til at kunne betale for dem. I Aaret 1678 saae Skoleherren sig nødt til at ansøge om, at Bøndernes Skattekorv maatte for det første henstaae uden Execution; og tre Aar derefter, da endelig en Deel af dette Skattekorv var ved Execution inddreven, saa man sig atter nødt til at ansøge Regieringen om fuldkommen Eftergivelse af det øvrige, som det var lige saa umuligt for Bønderne som for Skolen at betale. Det ansøgte blev bevilget. Men Bøndernes Forfatning var derved ikke bleven bedet; deres aarlige Landgilde til Skolen magtede de lige saa lidet at betale, som deres Skatter til Regieringen; og Restantserne af Landgilden vare saa betydelige, at de ved Trolles Død 1684 y) beløb sig, naar Varene ansloges til Penge efter de Tidens Priser, til noget over 6000 Daler; og dette var paa en Tid, da en Tønne Rug beregnedes til 9 Mark, en Tønne Byg til samme Priis, en Tønne Havre til 4 Mark, og en Gaas til 12 Skilling z) (122)

y) Conf. Trolle døde den 21 Marts 1684 i sit 56de Aar.

z) Dersom vi, efter Forholdet af de her anførte Priser og de nu (1818) giældende, ville anslaae Pengene daværende Værdi til omtrent sex Gange saa stor som deres

Efter Geheimeraad Trolles Død fandt Regieringen det atter nødvendigt at nedsætte en Commission til at undersøge Skolens og Godsets Tilstand og derom gjøre Indberetning a); og foruden hvad der allerede er anført om begges beklagelige Forfatning fandt Commissionen tillige de forarmede Bønder stærkt besværede med Hoveri og Reiser, og desuden næsten ødelagte ved de Executioner, som havde fundet Sted til Skatternes Inddrivelse, Bøndergaardene i maadelig Stand, og Hovedgaardens Bygninger brøstfældige; det eneste, man fandt i nogenledes Stand, var Fiskeriet. Det Onde havde slaget for dybe Rødder til at kunne afhielpes uden ved en Radicalcur; skulde Skolen bringes igien paa Fode, da maatte der Anstrengelse til. Commissionen foreslaaer derfor Kongen:

a) At eftergive Bønderne deres Skatter for nogen Tid; 2) at skienke dem noget Sædekorn,

3) At udnævne en ny Forstander, og sætte Oekonomien igien paa samme Fod, som den i de sidste Aar af Rosenkrantz's Bestyrelse havde været; 4) at sælge Svenstrup Gods, som af Mag. Colding var købt til Skolen, for derved at faae Penge til Gieldens Afbetaling, og 5) at udnævne en ny Skoleherre i sal. Ghrd Trolles Sted.

Under disse Omstændigheder overdroges Patronatet, i April 1685, til den nærmeste af Stifterenes Slægt, Hr. (123)

Nuværende (een Rigsdaler dengang for sex Rigsbankdaler nu), saa var en Restants af 6000 Daler dengang det samme, som en Restants af 24000 Rdlr. Nu vilde være

a) Commissionens Medlemmer vare: Geheimeraad Krabbe, Høiesterets-Assessor Foss og Biskop Bagger.

Marcus Giøe til Brahesborg og Hvidkilde, Ridder (=Storkors) af Dannebroke, Geheimeraad, Stiftamtmand i Lolland og Falster ec. (og siden efter Oberhofmester over det ridderlige Academie i Kiøbenhavn), en Mand af udmærkede Talenter og Kundskaber, Videnskabernes Velynder og tillige deres Fortrolige, som forhen med megen Berømmelse havde været brugt som Ambassadeur ved adskillige europæiske Hoffer b).

Stiftelsens Bestyrelse som saaledes i en Mands Hænder, som man med grundet Haab kunde vente at ville antage sig den med Kiærlighed; og dette Haab svigtede ikke. Men da den velgiørende Christian den Femte, som ikke sparede, hvor en gavnlig Indretning behøvede hans Hielp, af den nys omtalte Commission var bleven underrettet om, at Stiftelsen ei uden ved Regieringens virksomme Mellemskomst kunde igien bringes paa Fode, tilmeldte han ikke den nye Skoleherre hans Ansættelse uden tillige at underrette ham om, at han (Kongen), for at komme Skolen til Hielp, ”der var kommen i slet Tilstand, en stor Deel formedelst ond Administration og dens, som dermed Opsigt skude have, slette Conduite”, havde 1) eftergivet al Skolens og Godsets Restants af Kongelige Skatter; 2) tilstaaet ti Aras Skattefrihed for (124)

b) I Thuras Idea hist. Liter. Danorum kaldes Ghrd Marcus Giøe: vir eleqventia singulari præditus, & vere Cicero Danicus. Hans Skrifter og Levnetsomstændigheder anføres i Worms Lexikon. See ogsaa: Pia memoria Marci Giøe aut Wandalino; og P. Jespersøns Ligprædiken over Sal Hr. Marcus Giøe. Han var en Sønnesøns Sønnesøn af Birg. Gøyes Farbroder, Henrich Gøye til Gisselfeld.

De øde Gaarde (fra Nytaar 1685) og fem Aars Skattefrihed for de forarmede; 3) at den øvrige Deel af Godset, som ei var øde eller forarmet, skulde Fremtiden nyde Frihed for det halve af alle Skatter og Contributioner. Endvidere 4) havde Hans Maijestæt strax til Skolens Bønder skienket tohundrede Tønder Byg til Sædekorn, hvilket Giøe skulde uddele iblandt dem; og 5) tilladt, at det Svenstrup Gods, som af Mag. Colding var købt til Skolen, nu igien maatte sælges til Gieldens Betaling. Grunden til Godsets Forbedring var derved lagt; og paa denne Grundvold vlev der ved Giøes Virksomhed ogsaa bygget. Endeel af de øde Gaarde bleve opdyrkede, Bøndernes Velstand tiltog, og Skolens Indtægter forøgedes saaledes, at en Deel af Gielden efterhaanden kunde betales (foruden hvad der ved at sælge Svenstrup Gods strax var bleven betalt), de forfaldne Bygninger istandsættes, og Disciplenes Antal forøges saa betydeligt, at han, som modtog Skolen med ti Disciple, efterlod den med et Antal af syv og tredive c). Dog ei blot den nys omtalte kongelige Gavmildhed, lige saameget

Giøes Betænkksomhed og Aarvaagenhed, skyldte Skolen sin tiltagende Velstand: Giøe paasaae nøie, at enhver af Betienterne efterkom sin Pligt. Skolen var i hans Tid saa heldig t have i Magister Sandro en duelig og retsindig Mand til Rector; men samme Held havde den ei i Valget af Forstander. Da der over denne klages deels formedelst Disciplenes uforsvarlige Bespiisning, deels formedelst (125)

- c) Af disse vare de 30 frie, men de øvrige vare Exspectanter, som betalte for sig, indtil de kunde indtræde i en fri Plads.

Skiødesløshed i det ham paaliggende Tilsyn, utilladelig Skovhugst, Uordentlighed ved hans Regnskab o. dsl., foranstalter Giøe strax en Commission af Regieringen nedsat for at undersøge Klagen; denne befindes grundet; og nu meddeles Forstanderen (Peder Als) sin Afsked. Og da den følgende Forstander – Stedets Præst, Magister Poul Munkgaard, som var Forstander 1690 – 94 – heller ikke ganske nøie efterkommer den med ham indgangne Contract, opsiges ogsaa ham sin Tieneste d).

Men lige saa lidet som Giøe vilde vise utidig Skaansel mod Betienternes Forsømmelighed, hvor han fandt, at denne vilde være Skolen til Skade, lige saa lidet vilde han, at Skolens Velgierninger skulde bortødsles paa uduelige Personer. Han anordnede derfor, at naar en Discipel et halvt Aar havde været i Skolen, skulde Rector bestemme, om han var duelig til Studeringer, eller ei; i første Tilfælde skulde Rector staae til Ansvar for, at han lærte noget, saa at Skolen kunde have Ære af ham; i sidste Fald vare Forældrene forbundne til strax at tage ham af Skolen; ”thi Meningen med Forfædrenes Institution”, skriver Giøe, ”er ingenlunde at føde unyttige og utienlige, men at Guds Ære og det algemene Beste maa fremmes, og den uskikkede til Studeringer ei betage en velskikkede Pladsen i Skolen.” Tillige gjorde han det til en Regel, hvorom Rector saavel som Forstanderen skulde underrette Forældrene, at ingen matte antages i Skolen som Discipel, med mindre For- (126)

- d) Munkgaard havde ladet Stiftelsen giøre Gield til sig som Regnskabsfører, hvilket var imod hans Contract; i øvrigt synes han at have været en duelig Forstander.

ældrene vilde forbinde sig til, ”at han, naar han befandtes at være godt ingenium, maatte udbie sin Tid i Skolen saalænge, indtil han kunde, dem selv til Glæde, sig til Nytte, og Skolen til Credit, vedbørlig dimitteres derfra.” Naar en Discipel havde været sex Aar i Skolen, skulde hans Fremgang prøves af Præsten; og fandtes han da ikke duelig til Academiet, skulde Forældrene tage ham tilbage. Dog kunde det ogsaa i saadant Tilfælde blive dem bevilget, at lade ham endnu i nogen Tid forblive i Skolen, imod at de fra Sex-Aars-Dagen selv betalte hans Kost, hvilken Betaling da var, ligesom for en Exspectant, aarlig 30 Rdlr.; og paa denne Maade findes enkelte Disciple endog i 8 – 9 Aar at have opholdt sig i Skolen.

For selv at fritages for et møisommeligt Arbeide, og for tillige at bidrage til Stiftelsens Sikkerhed i Fremtiden, udvirkede Giøe det Kongebud, at Forstanderens Regnskab aarligen skulde revideres af de Person, som af Stiftamtmanden og Biskoppen blev antagen til at revidere de andre offentlige Stiftelsers Regnskaber. Og for at giennemsee Herlufsholms Regnskab og bedømme dets Rigtighed blev der for Revisor fastsat en aarlig Betaling af 18 Rdlr. e)

Tre og tredsindstyve Aar gammel døde Marcus Giøe, d. 28 April 1698, i Kiøbenhavn, hvorfra hans Lig blev ført til Herlufsholms Kirke, og nedsat i en der (127)

- e) Skolens Regnskabers Revision er nu henlagt under Rentekammeret, hvor Revisor endnu for nogle Aar siden erholdt ovennævnte Betaling, som senere er forhøiet til 100 Rdbdler, Sølv aarlig.

For ham indrettet aaben Begravelse. Hans efterlevende Enkefrue, Jytte Dorothea Thott, har der ladet ham opreise et Monument af hvidt og sort Marmor, hvorpaa han selv ligger udhuggen i Legems Størrelse med Viisdomsgudinden, Minerva, paa den ene Side, Retfærd paa den anden, og Hoveder Fama svævende, som udbasuner hans

Roes, hvilken Efterverdenen villig erkiender, ikke, som saa ofte er Tilfældet, at skyldte hykkelst Smiger sin oprindelse. Monumentet selv, forfærdiget af Konsteneren Thomas Qvilin, er et af de prægtigste og kostbareste Monumenter, Danmark har at fremvise. I Graven hos Giø hviler hans efterladte Frue, hans Datter, og Svigersønnen den mandhaftige Oberst Manderup Due, som faldt i Slaget for Helsingborg 1710. Marcus Giø var den sidste af Giøernes Familie paa Mandslinien f). (128)

- f) En vidtløftig Grebskrift over ham af Biskop Kongo, hviken staar pa Monumentet, findes i Hofmans Portr. Historie. Tom II. Hans Lig ligger endnu uforraadnet.

Paa Marcus Giøes Gravmæle.

((daggert) 28. April 1698).

HER HVILER MARCVS GIØ DEN SISTE MAND AF STAMMEN,
GUDFRYGTIG, LÆRD OG Wns, GODGIØREN UDEN BRAMMEN,
RETSINDIG UDI DOM, RET TALEND UDEN SKYE,
FOR DEN BETRENGTES SAG, SAA TIT DER AF GIK RYE
HAND BLEV OPFØD PAA SOER, MEN DOG TIL FORNE HIEMME
i ALT SOM VIIDES BØR OG KAND EN MAND FORFREMME
i NAADE Hos SIN GUD, I WIISDOM OG FORSTAND,
AT TIENE KONGEN OG HANS RIGER, STAD OG LAND.
HAND SIDEN FREMMET LAND OG RIGER SAA BESØGTE,
HVOR HAND SIT WIISDOMS PUND PAA FEM AARS TID FORØGTE
AT HAND VED HIEMKOMST SIN AF KONNING FRIDERICH
DEN TREDIE DA STRAX EN GOD BESTILLING FIK,

OG VARTET HANNEM OP SOM CAMMERHERR TIL HOFVE,
HVOR HAND I TUENDE AAR LOD SEE STOR TRO OG LOWE
AT KONGEN FOR SLIG FLIID FORSKIKKED E HAM SAA
i FREMMET RIGER, DER HANS GAFN AT FORRESTAA
HVOR HAND I FRANKERIG OG HOLLAND MED STOR ÆRE
LOD SEE SIN NIDKIERHED FOR KONGEN OG SIN HERRE
i ENGELAND DERNEST OG SAA TIL SPANIEN
HAND EFTER ORDRE FOER TIL KONGENS TIENIST HEN.
SAA TIENDE DENNE MAND KONG FRIDERICH TIL FØYE
SAA OG KONG CHRISTIAN DEN FEMTE EFTER NØYE
i TOE OG TIFVE AAR, FØRST SOM EN EMVØIE
DERNEST AMBASSADEUR LOD SAADAN TROSKAB SEE,
AT HAM KONG CHRISTIAN I NAADE SIDEN KALDTE
TIL RIGET HIEM IGIEN, DER EFTER HAM UDVALDTE

TIL SIN GEHEIME-RAAD, OG SAT I RIDDERSTAND
SAA OG STIFTBEFALINGS-MAND AT STAA FOR LOLLANSLAND.
DET NY ACADEMI, SOM RIDDERLIG BLEF KALDET
i KIØBENHAFN OPRET BLEF DENNE MAND UDVALDET
TIL OBERHOFMESTER, AT UNGDOMMEN DER HEN
TIL HOLDES KUNDE SAA EN HVER FIK H_u OG NEM
SIN GVD SIN KONGE OG SIT FØDELAND TIL ÆRE
AT TIENE SOM DE AF HANS VIISDOM KUNDE LERE
HANS LÆRDOM OG FORSTAND DE DAGLIG HØRTE PAA
FREMBAR EN YNDIG VEXT I [YMPER] STOR OG SMAA.
SAA LEFDE DENNE MAND TRE SNEESE AAR MED ÆRE
OG TRE DER TIL, ENHVER KAND OM HAM VIDNE BÆRE
SAA ERLIG, KLOG OG FROM, HAND KIENTES AF HVERMAND
SAA SALIG, FULD AF TRO UDGAFF HAND HER SIN AAND.
HAND OG BEKLÆDET SAA SIT HØYE DOMMER SÆDE
AT MAND HAM ALDRIG SAA FRA RETTENS VEY AT TRÆDE
MED FORSÆT FULD AF RET FOER HAND TIL RETTEN HEN
MED GOD SAMVITTIGHED KOM ALTID HIEM IGIEN.
SIT HVILESTED HAND SIG VED HERLUFSHOLM SØGTE
HVOR HAND DEN KIERKES GAFN OG INDKOMST SAA FORØGTE
AT RUNDELIGEN HUN DER FORE BLEF BETALT
HANS EFTERMÆLE TIL BERØMMELS' OFVER ALT
FRA ARILDS TID HAR DE AF ÆDLE GIØES STAMME
BEFLITTET SIG PAA DYD OG ÆRE AT BERAMME
DEN FØRSTE SIG DER VED FORHVERVED HIELM OG SKIOLD
DEN SISTE TIL SIN DØD [DEM] FØRTE I BEHOLD
THI KAND N_u SIGIS RET LYKSALIG GIØE STAMME
Hvis ÆRE DYD OG TRO HAR ALTID BRENDT I FLAMME

TIL ENDEN HAR HOLDT UD I DENNE SISTE MAND
AT HANS PRIS VÆRDIG LIF ALDRIG FORGLEMMES KAND
MED ALD BERØMMELSE HANS SIÆL ER N_u I ÆRE
OG SIUNGER FRYDE FULD FOR SKABER SIN OG HERRE
i HØYE ENGLE CHOR HALE HALE LUIA
HANS KROP OG BEEN SOM STØF HUN DRØFTED FRA SIG DA
HUN SELF FOER OP TIL GUD, I GRAFVEN Vi NEDSETTER
DEN REST OG OFVER DET ET MONUMENT OPRETTER
AT ALLE TROER OG VEED SOM HER N_u MINDIS KAND
HER MARCUS GIØE VAR EN BRAF OG [YPPER] MAND.

Hans Lig ligger endnu uforraadnet. Den kobberbeslagne Egekiste, hvori hans Levninger glemmes, stod en Tidlang aaben og noget mishandlet, men er ved nærværende Skoleherres Omsorg bleven tillukket og istandsat. Paa Kisten ligger et stort Kobbeshiold med hans Familievaaben med denne Paakrift:

Dett er hans Excellence Her Marcus Göies fedrende Vaaben Og som hand Er den sidste aff den stamme paa suer siden Nedlegis det hanem i graffuen med ære 1698.

Han efterladte Frue og Datter ligge i prægtige Marmorkister. Over Manderup Due ere tre Faner ophængte strax ved Monumentet. Efter Mand. Dues Død blev hans Enke (Marc. Giøes eneste Datter, som døde 1724 i en Alder af 35 Aar) formælet med Grev

Den følgende Skoleherre, Baron Friderich Trolle, Friherre til Baroniet Brahetrolleborg, der efter Giøes Død selv meldte sig som den nærmeste af Familien til at paatage sig Skolens Bestyrelse, var her for kort Tid, til, at hans Direction kan komme i synderlig Betragtning i Skolens Historie; thi ikkun lidet over et Aar efter sin Ansættelse som Skoleherre døde han g). (129)

Christian Rantzau til Brahesborg, og tvende af hendes børn md denne Mand findes ligeledes her i Graven nedsatte. Efter Sagn skal Ghrd Giøe have skienket til Herlufsholm 1000 Rdlr. (Hoffm. Fundat. Tom. 8 Pag. 88); i Archivet findes dog herom ingen Oplysning, men formodentlig er det hertil Kingo sigter med følgende Ord af Gravskriften.

Sit Hvilested han sig ved Herlufsholm opsøgte,
Hvor han den Kirkes Gavn og Indkomst saa forøgte,
At rundeligen hun derfor blev betalt
Hans Eftermæle til Berømmels overalt.

- g) Denne Baron Fr. Trolle var en Søn af forhen omtalte Skoleherre Corfitz Trolle. I Danske Atlas nævnes ikke denne Frid. Trolle som Herre til Brahetrolleborg; men der siges (3Tome, Pag. 547), at Birgitte Trolle ved sin Død 1687 efterlod Baroniet til sin Brodersøn Corfitz Trolle, som beholdt det indtil 1701, da det tilfaldt hans Broder Niels Trolle. Men dette maa være en Feiltagelse; thi Birg. Trolles Brodersøn Corfitz Trolle var netop den før omtalte Skoleherre, som døde 1685; og hans to Sønner vare Frid. Trolle og Niels Trolle. (See herom Trollernes Stamtavle i Hoffm. Portr. Hist. Tom II). I to originale Documenter, som Forf. Har for sig, nævnes udtrykkelig i det ene Frid. Trolle som Friherre til Baroniet Brahetrolleborg 1698, og i det andet af 4 Jan. 1701 omtales han som nylig død.

Efter Baron Trolle udnævnes Hr. Henrik Juel til Tindeberg h); men da han formedelst Alderdom frabeder sig den ham tilbudne Post, seer man tvende Mænd paa eengang kappes om at erholde Stiftelsens Ror i Hænde, begge kappes om at erholde Stiftelsens Ror i Hænde, begge beraabende sig paa at være Stifternes nærmeste Beslægtede – to Mænd, af hvis Kappelyst man skulde troe at kunne med Sikkerhed slutte til varm Interesse for Stiftelsens Vel – to Mænd, som begge, den ene efter den anden, opnaaede deres Ønskes Maal – men Skolen kun ti liden Baade. Disse Mænd vare Justitsraaderne Brahe og Trolle. Efter Stiftamtmandens Erklæring udnævnedes den første af disse til at erholde den attraaede Post.

Justitsraad Jørgen Brahe, Herre til Gaunø, Stamherre til Hvedholm og Landsdommer i Fyen, blev Skoleherre i Begyndelsen af Aaret 1701 i). I de første Aar tog Brahe sig endeel af Skolen, besørgede i Aaret 1703 et nyt Orgel opsat i Kirken, og denne overalt repareret, fornyede de af Arrild Hvitfeldt givne Skolelove, og viste ogsaa i adskillige andre Dele Omhu for Stiftelsen; men længe varede det ikke, inden denne Omhu afløstes af Lunkenhed, og Lunkenheden af fuldkommen Kulde. Tilsidst kom han endog flere Aar i Rad slet ikke til Skolen, eller bekymrede sig om, hvorledes det gik den, men lod Enhver ved Stiftelsen gjøre og lade hvad ham lystede, og Alting gaae som det kunde. Hvad Under, at (130)

- h) Hans Moder, Ide Gøye, var en Sønnedatter af Birgitte Gøyes Sødskendebarn Eskild Gøye.
- i) Brahes Moder var den lærde Susanne Giøe, Søster til forrige Skoleherre Marcus Giøe.

Der under saadanne Omstændigheder fremstod Folk, som ved den forladte Stiftelses Ruin søgte deres egen Fordeel: hvor Aadslet er, der forsamles Ravnene. Forstanderen Ulrich Mogensen og Ridefogden Niels Fuglede vare især de to, der, som Ulven og Bjørnen i Fabelen, delede Rovet imellem sig: Skovene ødelagde de; Bønderne udsugede de; Skolen besvege de – alt, uden at Skoleherren enten paatalede det, eller i mindste Maade bekymrede sig derom. Omsider gik disse Mænds Forurettelser saa vidt, at endog Bønderne ei længere kunde bære deres trykkende Aag, men vovede at indgive Klage, især over Ridefogden, imiddelbart til Kongen; og vistnok skulde der meget til, inden den trælbundne Bonde for eethundrede Aar siden vovede at anklage sit Herskab. Man høre engang Hovedpunkterne af denne Bøndernes Klage i Aaret 1715, hvilke alle ved nærmere Undersøgelse bleve befundne grundede: ”Vi have hverken Herre eller Husbond (sige de), for hvilken vi vor Nød kunne klage; vel var der forordineret en Skoleherre til Forsvar over os; men som ikke i nogle Aar hos os er seet, derfor ei heller veed hvad vi lider; men han haver sat en Ridefoged over os ec.” De oplyste, at Brahe dengang i fire Aar ikke havde været her i Landet k); og da de tilforn havde henvendt sig til ham med deres Klager, havde de ingen anden Trøst faaet end denne: ”han skulde lade dem pine, saa de skulde blive sorte.” Deres Klager mod Ridefogden vare fornemmelig følgende: 1) han havde indkrævet en Skat, som af Regjeringen var eftergiven, uden siden at godtgøre Bønderne den; (131)

- k) Han opholdt sig mest paa sit Gods Hvedholm i Fyen.

2) han havde Skovstempel i Forvaring, og havde dermed i Skoven udslaget en stor Mængde Træer. Som han havde solgt til sin egen Fordeel; 3) til Forstanderen havde han ladet udvise Træer i saadan Overflødighed, at denne deraf ladet hugge Bygningstømmer til hele Lader og Bønderhuse, som Bønderne havde maattet age til Korsør (hvor Forstandere eiede en Gaard). Ved Vidneforhøret blev det endog oplyst at Forstanderen havde saaledes i en Tid af sex Aar faaet udviist 10856, skriver titusinde ottehundrede og sex og halvtrediesindstyve Læs Brænde, skøndt hans Contract ikkun tilstod ham ”det fornødne Brænde til Brændsel.” 4) Naar Skolens Bønder havde skovet, og bragt Brændet paa Gaarden, saa tillod han, at Forstanderens egne Bønder fra Korsør hiemkiørte til deres Gaarde saa meget af Skolens Brænde, som dem lystede; og var der ikke Brænde nok paa Gaarden, saa fik de lov til at kiøre i Skoven og omhugge hele Træer. 5) Han bortleiede Bønderne til Nestved-Borgere, for at kiøre til Marked, naar Veiene vare saa slemme, at Ingen andre vilde kiøre. 6) Han havde taget en heeel Deel Ager og Eng fra nogle af Bønderne, og tillagt Forstanderen, hvorom Bønderne siden havde maattet føre Proces for at faae deres Jord tilbage, og vare derved blevne forarmede. 7) Han var Aarsag

i, at Magle-Mølle laae øde, uagtet den til Skolens Fordeel kunde været bortleiet; og Bønderne maatte betale Møllens Skatter og Skattekor, men uden at Ridefogden anførte dette i sit Regnskab. 8) Der var paa Godset adskillige øde Gaarde, hvis Jorder Bønderne maatte pløje og besaae, men Ridefogden førte sig Avlingen til Nytte ec.ec. Saaledes var der i alt tretten (132) Klagepunkter. At anføre dem alle, vilde være at trætte Læsernes Taalmodighed: de anførte kan være tilstrækkelige til at vise Godsets Forfatning og Bestyrelsen under en Mand, som lod alle disse Uordener gaae i Svang aldeles upaaankede og ligesom useete. Efterat omtalte Klage var undersøgt og oplyst, fastsattes det, at ingen Brændeudviisning af Brahe eller hans underordnede Betiente maatte skee uden i Overværelse af en forstkyndig Person, som dertil af Regieringen blev udnævnt; Forstanderen dømtes i en Mulct paa 500, og begge at betale Processens Omkostninger med 400 Rdlr. Men hvad vilde en Mulct sige, der ikke var at ansee uden som nogle Procent af den havde Fordeel. Begge de tiltalte Personer havde ved Skolen samlet sig betydelige Midler, medens Skolen selv havde paadraget sig en Gield af 15 a 16000 Rdlr., hvoraf ommeldte Fuglede beregnede noget over 7500 Rdlr. som Gield til sig selv 1). Men det var ikke (133)

1) En Synderlighed ved denne Fordring kan Forf. Ikke lade uanmærket: Af disse fordrede 7500 Rdlr. tilstaaes Fuglede ved Dommen ikkun 2350 Rdlr.; de øvrige ansees som uhiemlet Gield; men skjøndt disse Penge af Retten vare ham tilkiendte, kunde han dog siden hverken erholde Capital eller Renter udbetalte. I Aaret 1735 (omtrent 20 Aar efter at Pengene vare ham tildømte) var hans Tilgodehavende med Renter og Renters opløbet til 7248 Rdlr. Men da det af Regieringen blev ham formeent at gjøre Indførsel i Skolens Gods for at gjøre sig betalt, saa nødtes han til at gaae paa Akkord med Skolen, og istedetfor de 7248 at nøies med 2000 Rdlr., som skulle ham udbetales i tre Terminer.

Nok, at man havde paadraget Stiftelsen en saa betydelig Giels; endog Kilden til dens Velstand havde man næsten udtørret; Bønderne vare lige saa forgiældede og udsugede som Stiftelsen selv: Foruden en Restans paa Godset af 15000 Rdlr., som Fuglede anfører i sit Regnskab (dog uden at give Oplysning om. Hvorfra denne Restants reiser sig), fordrer han, saavel som Forstanderen, ogsaa Bønderne for betydelig Gield til sig selv; og aldrig saasnat erfare disse to Mænd, at de skal tiltales for deres Forhold, førend de strax fremkommer med deres Fordringer, næsten til hver Bonde paa Godset, og lade deres Mærke sætte paa Bøndernes Køer, Stude, Tyre, Faar, Lam og Sviin, for ved dem at gjøre sig betalte. Men da der ogsaa herover itide indgives Klage (af Oberst Anders Trolle,) og hans Majestæt befrygter, at Bønderne derved skal blive "aldeles ruinerede," saafstsættes det ved Kongebud, "at ingen Creditor maa blive noget af Skolens "Bøndernes Qvæg, Gods og Indehavende følgeagtig, førend Hans Maiestæt for sine havende Fordringer først vorder fornøiet."

Denne vigtige Sag var endnu ikke ganske tilendebragt, da Brahe døde (som Statsraad) i Begyndelsen af Aaret 1716; og sørgmodig maatte Stiftelsen nu, med de sorte Uveirsskyer svævende over sit Hoved, see tilbage til den skønne saa meget lovende Morgenrøde i Giøes Dage: Frugterne af Giøes Stræbsomhed og vel overlagte Foranstaltninger vare af Uveiret nedslagne; Skolens og Godsets begyndende Velstand var forandret til Armod, og Skolens Haab var forsvundet. Stiftelsens Ødelæggelse var af Brahe begyndt, men havde endnu ikke naaet (134) sit høieste; hans Eftermand var det forbeholdet at fuldføre det begyndte Værk.

Justitsraad (siden Etatsraad) Børge Trolle, Herre til Lykkesholm, Nakkebølle, Rødkilde og Lyngholm, blev (som den nærmeste af Stifterens Familie) udnævnt til Skoleherre, strax efter Brahe,

i Begyndelsen af Aaret 1716)m). Ogsaa han syntes i Førstningen at vise Interesse fir Stiftelsen, og at ville oprette, hvad der under Formanden var nedbrudt. Den noksom omtalte Fuglede blev afskediget n), og en ny Ridefoged i hans Sted antagen. Forstanderen Mogensen søgte han ogsaa at befrie Skolen for; men da Trolle uden lovformlig Fremgang satte Forpagtningen til Auction, og Mogensen baraabte sig paa sin Contract med forrige Skoleherre, ifølge hvilken han var berettiget til at vedblive baade Forpagtningen og Forstanderskabet indtil 1 Mai 1718, saa opstod heraf en for Stiftelsen kostbar Proces, hvorved Trolle dog ikke opnaaede sin Hensigt, at blive Mogensen qvit før hans Forpagtningscontract var udløben. Den næsten nedfaldne Magle-Mølle, som i adskillige Aar havde staaet øde, lod han af ny opbygge og til Skolens Fordeel bortfæste o). Over Skovens Ødelæggelse, og den slette Bestyrelse under Formanden, klagede han saa meget, at man næsten skulde anseet det for hans oprigtige Forsæt heri at ville (135)

- m) Han var en Brodersøn af forhen omtalte Skoleherre Ghrd Corfitz Trolle, og en Sønnesøns Sønnesøn af Herl. Trolles Broder, Niels Trolle til Trolholm:

Trolholm

- n) Fuglede blev siden efter Cancellieraad.
o) I Erindring herom staaer endnu en vidtløftig Inskription over Indgangen til Møllen.

handle bedre; men dette Forsæt var desværre ikkun tilsyneladende, eller og meget kortvarigt. Efter faa Aars Forløb hørtes over ham tildeels de samme Klager, som over Brahe. Ogsaa han lod Skovene ødelægge: Skolens Skovstempel havde han betroet til Ridefogden, Birkefogden (=Birkedommeren) og tvende Skytter, hvilket ei alene udvise og uddeelte deres Bekiendtere i Nestved, og til andre Skolen uvedkommende Personer. Ved ikke at betale dem, som Stiftelsen var Penge Skyldig, og ved anden Uefterrettelighed, indviklede han den i adskillige unyttige og kostbare Processer. Skatterne af Skolen og Godset betalte han ikke, men lod dem, uagtet Rentekammerets gientagne Erindringer, bestandig voxe til, saa at Restancen af de kongelige Skatter i Aaret 1719 udgjorde omtrent 7700 Rdrl. i rede Penge, foruden en betydelig Qvantitet Rug, Byg og Havre. Regnskab indleverede han aldeles ikke, uagtet han ogsaa derom erholdt idelige Erindringer af Rentekammeret; og da der heller intet Regnskab for Stiftelsen var aflagt i de sidste fire Aar af Brahes Tid, saa var der i Aaret 1724 i hele tolv Aar intet Regnskab indleveret til Revision. Efter flere gientagne Paamindelser af Rentekammercollegiet svarede endelig Trolle, at han ifølge Fundatsen ikke ansaa sig forpligtet til at aflægge Regnskab.

Ved en kongelig Skrivelse erindredes han da om: at det Punkt af Fundatsen, ifølge hvilkethan troede sig fritagen for Regnskabs Aflæggelse, var af Birg. Gøye forandret, som ved en senere Bestemmelse selv havde anordnet, at Regnskab aarlig skulde aflægges for Rigens Raad; og at denne Anordning var af Kong Christian den Femte forandret derhen (136) at dette aarlige Regnskab skulde aflægges for Biskoppen og Stiftamtmanden; hvorfor Trolle nu forpligtedes til, uden videre Forevending, strax at indsende Regnskab. Men han var saa langt fra, heraf at lade sig bevæge til at forandre sin Opførsel, at han endog lod denne Kongelige Skrivelse aldeles ubesvaret; og først efter gientagen Trudsel med, at blive af General-Fiskalen tiltalt som de Kongelige Mandaters modvillige Overtræder, og i Aaret 1727 fradømt sin Bestalling som Skoleherre, men dog desuagtet forpligtet til inden tre Maaneder at indlevere det omtvistede Regnskab. Hele Regnskabet for 1712-28 blev da ogsaa virkelig under eet indleveret i Aaret 1728. Men da man herpaa endnu formerede ham en ny Proces for at afgjøre, hvorvidt han skulde være forpligtet til, af egne Midler at betale de resterende Kongelige Contributioner, saa forlod han, ag Frygt for Følgerne af denne Sag, Landet, og vendte siden ikke tilbage, men døde i Antwerpen 1739.

Omtrent i eet og et halvt Aar derefter var Skolen ganske uden Patron. Lærerne beholdt imidlertid ingen Gage udbetalt; Forstanderen maatte for en stor Deel staa i Forskud for Spiisningen; ei engang de ubetydelige Penge til Kirkens Viin og Brød, til Sognets Fattige, til Skolens Skrivematerialier o. desl. Kunde udbetales, fordi – Skolens Kasse var tom. Skolens Bygninger vare saa forfaldne, at de ikke uden meget stor Bekostning (137) kunde istandsættes; paa Skolen heftede en anseelig Restance af Kongelige Skatter og anden Gield; Godset var i saa ussel Forfatning, at tredive Gaarde hverken kunde svare Skatter eller Landgilde o.s.v.

I April 1729 tilbydes General-Major (siden General-Lieutenant) Gregers Juel Patronatet, som den nærmeste af Stifternes Slægt; men saasnart han erfarer Stiftelsens slette Forfatning, frabeder han sig denne Post, hvorpaa det da af Regjeringen besluttes, at Skolen i nogle Aar skal nedlægges, Disciplene (dengang nogle og tyve i Tallet) hensættes i andre Skoler, og lærerne befordres til andre Embeder p). Og da Stiftelsen ei engang havde Evne til at udbetale Rector, de to Hørere, og Stiftelsen øvrige Betiente deres tilgodehavende Løn, maatte disse ved deres Afgang fra Skolen nøies med Løfte om at erholde denne udbetalt i tre paa hinanden følgende Aar.

Og her, hvor Teppet for den ædle Herloff Trolles og Birg. Gøyes Gavnelyst i nogen Tid nedfalder, her ville vi med stille Veemods Følelse hidsætte det Vers, som ledsager den Beretning om Skolens Opløsning, hvormed dens virksomme Rector Mag. Steensen ved sin Bortreise tog Afskeed fra den ødelagte Skole q): (138)

- p) Samme Aar (1729) blev Rectoren Mag. Steensen kaldet til Rector ved Cathedralskolen i Bergen, og tillige til Sognepræst for Hammer Menighed; den ene af Hørerne, H. Bager, blev Sognepræst for Faaborg og Diernis Menigheder i Fyen; og den anden, J. Feldmann, blev indkaldt til Akademiet i Kbhavn, hvor han strax erholdt Plads paa Borchs Collegium som Alumnus.
- q) Dette Vers er af Skolens følgende Rector Werring, og findes af ham indført i Rectors Embedsbog, hvori Disciplenes og Lærernes Ankomst til Skolen og Bortgang er antegnet fra 1690 til 1798

Qvi legis hæc, Lector, legis & dispendia Trolle
Ac Giöe moerens grandia damna legis-
Hæc loca divitiis Arabum ditavit uterqve;
Hinc laudem doctæ Nobilitatis habent.
En novus atqve vetus Byrgerus Trolle, Scholarcha
Hoc duce Palladiæ floruit artis honos
Ast novus, ingenio Proavum qvi dispar, egena
Effcit, ut videas, Herloviana loca;
Dumqve timet poenas Superum, dolet, aufugit, atqve
Has stolida Musas suspicione gravat.
Viderat has clades, harumqve misertus iussit
Rex noster clemens: Musa tacebit inops!
Interea crescant, nobis curantibus, illa
Qvæ legaverunt Trolle Giöeqve, bona
Ipsa Ceres tacuit, Cereriqve invisæ Minerva
Issu hoc audito, conticuere simul.

Luxuriæ gnata est Inopia.

Googel oversæt.

Hvem læser dette, læser, læs og tilbring Trolle
Og Giöe sørger over lovens store tab
Begge disse steder berigede araberne med rigdomme;
Derfor har de den lærde Adels ros.
Og den nye og gamle Byrgerus Trolle, Scholarcha
Under denne vejledning af Palladius blomstrede kunstens hæder
Han er ny, med genialiteten fra sin tipoldefar, som er i nød
Effektivt, som du ser, herloviske steder;
Så længe han frygter den Højestes straffe, har han smerte, han flygter og så videre
Han belaster disse tåbelige musen med mistænksomhed.
Han havde set disse katastrofer og forbarmet sig over dem
Vor barmhjertige konge: den hjælpeløse muse vil tie!
I mellemtiden, lad dem vokse, mens vi tager os af dem
Hvad testamenterede Trolle Giöeqve, godt
Ceres selv var tavs, og Minerva så ikke Ceres
Efter at have hørt dette, lad dem gå sammen.

Fattigdom er født af luksus.